

DÖMSÖD, EGY KÖZPONTI FEKVÉSŰ KÖZSÉG NÉPESSÉGÉNEK EMBERTANI HELYE

Írta: KELEMEN ANDRÁS*

(Budapest)

Bevezetés

A magyar népesség normál variációjának megismerése céljából 1963 telén antropológiai vizsgálatokat végeztem Dömsöd nagyközségben, Pest megyében.

Hat és félezer lakosából 1960-ban 3.210 volt férfi és 3 322 nő (46). Régi település. A honfoglalás után a Megyer törzs szállásterülete, később az Árpád-ház tagjai birtokolják. A tatárjárás idején a lakosság Somlyó-szigetre menekül. 1231-ben „reginalis Gumchud” alakban szerepel neve; ez feltehetően a „gyümölcs” szó kicsinyítő képzős alakjából ered („Gyümölcsöd”) (42). 1313 óta a szomszédos Dab a helyi nemesek birtoka. A XV. századi okiratokban már számos jelenleg is meglévő dülönév szerepel (8; 34). A hódoltság alatt Dömsöd a budai szpáhik birtoka. 1558-ban alakul meg itt a reformált egyház. A hét alapító nevéből anyagomban négy családnév szerepel. 1652-ben Dab ugyancsak református lesz (9). Bár a környékbeli települések nagy része elpusztul, Dömsöd és Dab gyakran szerepel a török kincstári defterekben (53). Még 1695-ben 2,5 porta adózik Dömsödön a töröknek, de 1770-ben már 167 úrbéri telek van itt. 1938-ban egyesítik Dabbal; így alakul ki a mai Dömsöd.

Dömsödön összesen 891 embert vizsgáltam meg, vagyis a lakosság csaknem 14%-át. A vizsgálatot tudószűrés kapcsán végeztem el, így biztosítván az anyag szelektálatlanságát. A felmérés a JATE Embertani Intézetének vizsgálati lapján alapult, az intézet adta a vizsgálati eszközöket és a fényképezéshez a filmanyagot. Ezért hálás köszönetet mondok DR. LIPTÁK PÁL egy. docens úrnak.

Vizsgálataim során 12 méretet vettem fel, kiszámítottam az ezekből adódó indexeket, elvégeztem az anyag statisztikai elemzését. A metrikus jellegek csoportosításában LEBZELTERHEZ (47) igazodtam, mivel ez alkalmazható legjobban a közép-európai anyagra. A leíró jellegek közül a hajszínt a FISCHER—SALLER, a szemszínt a MARTIN—SCHULTZ-féle táblázattal vettem fel. A szemszínt megfigyeléssel is rögzítettem, és ugyanígy vizsgáltam a bőrszínt. A kérdőíven szerepelt ezen kívül a tápláltság és a hajalak. Egyéb morfológiai jellegeket helyi megfigyelés és fényképek alapján közlök. A fényképek másolását a debreceni egyetem Embertani Intézete vállalta. Ezért és a feldolgozás előtt álló anyagának szíves átengedéséért DR. MALÁN MIHÁLY professzor urat illeti köszönet. Felvettem a személyi és családi adatokat. Ennek alapján az anyagot *dömsödiekre* és *betelepültekre* osztottam. Az utóbbiakkal helyszűke miatt itt külön nem foglalkozom.

* E tanulmány a szegedi JATE Embertani Intézetének támogatásával készült.

A dömsödiek három összetevője: $D_1 =$ patri- és matrilinearis származást tekintve három generáción át Dömsödön követhető, $D_2 =$ a hiányosan bementett adatok alapján dömsödinék tartható, $D_3 =$ csak az egyik ágon Dömsödre való egyén. Ez a három csoport összevonható egy közösbe. Az átlagok többségükben egyeznek a tapasztalatilag várható hibahatáron belül; ahol nem (járomívszélesség, állkapocsszöglet szélessége), az a véletlennek is betudható (ezt bizonyítják a S. R.-k), mivel sok jelleg összehasonlításakor a véletlen is eredményez ilyen mérvű különbségeket. A taxonómia is bizonyítja, hogy a populációt ez az összevonás nem teszi heterogénebbé.

Szükséges a mintának egy másik fajta bontása is: az életkor szerinti. THOMA (51) beosztása alapján, az anyag szétforgácsolásának elkerülésére én is három csoportot vettem fel: I. korcsoport (18—23 év), II. korcsoport (24—60 év), III. korcsoport (61—x év).

Somatometria

Életkori különbségek

A metrikus jellegek korcsoportonkénti paramétereit az 1—4. táblázatok tartalmazzák. Az életkorral konzekvensen növekedő tendenciát mutatnak a következő jellegek: mindkét nem fejhossza, a nők fejszélessége, mindkét nem morfológiai arcmagassága, orrmagassága és orrszélessége, továbbá a férfiak

1. táblázat

A II. (24—60 éves) korcsoport statisztikai paramétereit. Férfiak

Tableau 1. Paramètres statistiques du groupe II (24—60 ans). Hommes

Jellegek — Caractères*	Dömsöd II. ♂♂					
	N	M	V	s ²	s	SM
1. Testmagasság	218	166,51	149—184	42,79	6,54	0,443
2. Ülőmagasság	219	87,79	63—99	18,00	4,24	0,287
3. Fejhossz	221	186,15	166—208	39,89	6,32	0,425
4. Fejszélesség	220	157,29	142—176	35,30	5,94	0,401
5. Legkisebb homlokszélesség	219	110,59	93—124	26,26	5,12	0,346
6. Járomívszélesség	221	143,30	123—156	30,37	5,51	0,371
7. Állkapocsszélesség	221	112,98	93—144	44,88	6,70	0,451
8. Fej-fülmagasság	220	134,91	117—153	54,28	7,37	0,497
9. Morf. arcmagasság	220	120,78	100—146	55,11	7,42	0,500
10. Fejkerület	221	565,26	520—611	275,20	16,59	1,116
11. Orrmagasság	220	55,06	45—74	16,44	4,06	0,274
12. Orrszélesség	221	37,03	28—48	10,37	3,22	0,217
13. Fejjelző (RETZIUS)	221	84,58	74,74—99,43	12,42	3,52	0,237
14. Fejmag.-fejhossz jelző ..	220	72,65	62,11—85,38	17,34	4,16	0,281
15. Fejmag.-fejszélesség jelző	220	85,86	72,62—99,32	21,05	4,59	0,310
16. Frontoparietális jelző ...	219	70,41	61,90—80,52	10,39	3,22	0,218
17. Morf. arcjelző	220	84,16	70,42—100,00	28,25	5,32	0,359
18. Jugomandibularis jelző ..	221	78,94	67,14—102,86	17,22	4,15	0,279
19. Orrjelző	220	67,81	50,82—91,49	49,41	7,03	0,474
20. Transv. cephalo-facialis jelző	221	91,18	83,33—98,70	9,25	3,04	0,205

* Pour la numéro de caractères voir le résumé (comme sur les autres tableaux).

2. táblázat

A II. (24—60 éves) korcsoport statisztikai paraméterei. Nők

Tableau 2. Paramètres statistiques du groupe II (24—60 ans). Femmes

Jellegek — Caractères	Dömsöd II. ♀♀					
	N	M	V	s ²	s	SM
1. Testmagasság	130	154,30	135—169	41,79	6,46	0,567
2. Ülőmagasság	129	83,11	75—91	11,30	3,38	0,298
3. Fejhossz	131	178,27	166—194	36,70	6,06	0,529
4. Fejszélesség	131	152,06	136—171	32,53	5,70	0,498
5. Legkisebb homlokszélesség	130	107,52	97—126	24,38	4,94	0,433
6. Járomívszélesség	131	135,90	120—148	30,34	5,51	0,481
7. Állkapocsszélesség	131	104,05	86—120	25,68	5,07	0,443
8. Fej-fülmagasság	131	131,37	108—155	64,80	8,05	0,703
9. Morf. arcmagasság	131	111,16	94—134	63,03	7,94	0,693
10. Fejkerület	131	550,91	508—587	23,84	4,88	0,426
11. Orrmagasság	130	50,58	40—62	13,80	3,72	0,326
12. Orrszélesség	131	33,76	28—40	67,06	8,19	0,715
13. Fejjelző	131	85,18	75,14—96,07	11,68	3,42	0,299
14. Fejmag.-fejhossz jelző ..	131	73,60	63,28—87,06	20,18	4,50	0,393
15. Fejmag.-fejszélesség jelző	131	86,36	75,00—100,00	23,17	4,81	0,420
16. Frontoparietális jelző ..	130	70,75	62,42—79,75	9,32	3,05	0,268
17. Morf. arcjelző	131	81,89	67,63—98,53	33,44	5,78	0,505
18. Jugomandibularis jelző ..	131	77,45	68,80—91,67	11,57	3,40	0,297
19. Orrjelző	130	67,08	50,91—82,50	47,09	6,86	0,602
20. Transv. cephalo-facialis jelző	130	89,41	77,42—98,53	11,36	3,37	0,296

morf. arcjelzője és a nők jugomandibularis jelzője. Az életkorral következetesen csökkenő tendenciát mutatnak a következő jellegek: mindkét nem termete (szekuláris növekedés!) és ülőmagassága, a férfiak fejjelzője, fejmagasság-fejhossz jelzője és orrjelzője. A többi metrikus jelleg koreltérései rendszertelenek vagy elhanyagolható mértékűek.

Nemi dimorphismus

A nemi különbségeket a következő mértékszámok segítségével (THOMA: szóbeli közlés, 1968) határoztam meg az egyes jellegekre:

$$d = \frac{100 (M \delta - M \varphi)}{M \delta + M \varphi}.$$

Az abszolút méretekre és az indexekre külön számítandó összefoglaló mértékszám a nemi variancia:

$$V_{\text{sex}} = \frac{1}{k} \sum_{i=1}^k d_i^2;$$

ahol k = jellegek száma.

Az 5. táblázat megadja Dömsöd fenti mértékszámait, két összehasonlító sorozat kíséretében. Az utóbbiak egyike (Ivád) viszonylag homogén (39), másika

3. táblázat

A III. (61—x éves) korcsoport statisztikai paraméterei
Tableau 3. Paramètres statistiques du groupe III (61—x ans)

Jellegek — Caractères	Dömsöd III.					
	♂♂			♀♀		
	N	M	V	N	M	V
1. Testmagasság	89	162,62	152—175	32	150,75	142—167
2. Ülőmagasság	89	84,97	79—93	32	81,66	76—89
3. Fejhossz	89	187,01	176—202	32	178,41	168—189
4. Fejszélesség	89	156,04	147—183	31	151,87	144—163
5. Legkisebb homlokszéles- ség	89	110,13	98—121	32	107,63	98—115
6. Járomívszélesség	89	143,35	134—156	32	135,63	125—147
7. Állkapocsszélesség	89	112,55	103—130	32	106,91	95—116
8. Fej-fülmagasság	88	134,92	110—154	31	129,07	110—144
9. Morf. arcmagasság	89	122,17	103—136	32	111,66	101—124
10. Fejkerület	87	564,39	535—608	32	550,09	516—592
11. Orrmagasság	88	57,64	41—67	32	52,84	46—58
12. Orrszélesség	88	38,96	28—48	32	36,41	31—42
13. Fejfelző	89	83,67	77,37—94,33	31	85,32	77,13—88,63
14. Fejmag.-fejhossz jelző ...	88	72,19	58,82—82,80	31	72,26	62,86—82,76
15. Fejmag.-fejszélesség jelző	88	86,46	70,06—100,00	30	84,97	71,90—93,51
16. Frontoparietális jelző ...	89	70,72	62,21—77,92	31	70,77	65,33—77,24
17. Morf. arcjelző	89	85,58	72,48—99,26	32	81,56	71,72—90,40
18. Jugomandibularis jelző .	89	78,47	70,51—88,06	32	78,41	70,59—84,67
19. Orrjelző	87	65,58	45,90—84,00	32	69,28	53,45—77,55

4. táblázat

Az I. (18—23 éves) korcsoport statisztikai paraméterei
Tableau 4. Paramètres statistiques du groupe I (18—23 ans)

Jellegek — Caractères	Dömsöd I.					
	♂♂			♀♀		
	N	M	V	N	M	V
1. Testmagasság	46	168,83	149—184	12	157,50	148—169
2. Ülőmagasság	46	88,39	67—97	12	84,58	79—96
3. Fejhossz	46	184,65	173—194	12	176,33	165—185
4. Fejszélesség	46	156,50	142—168	12	151,58	144—161
5. Legkisebb homlokszéles- ség	46	109,48	102—123	12	108,42	101—117
6. Járomívszélesség	46	140,76	128—151	12	136,00	125—145
7. Állkapocsszélesség	46	107,89	95—124	12	104,42	98—110
8. Fej-fülmagasság	46	135,83	122—152	12	124,50	112—138
9. Morf. arcmagasság	46	117,57	103—131	12	111,08	105—115
10. Fejkerület	46	562,11	524—594	12	550,83	512—570
11. Orrmagasság	46	53,26	46—62	12	46,50	41—53
12. Orrszélesség	46	36,17	30—43	12	33,75	29—36
13. Fejfelző	46	84,78	73,96—94,80	12	86,25	80,90—92,12
14. Fejmag.-fejhossz jelző ...	46	73,54	66,14—83,24	12	70,58	64,37—77,53
15. Fejmag.-fejszélesség jelző	46	86,87	74,40—96,48	12	82,25	72,73—85,62
16. Frontoparietális jelző ...	46	70,26	62,80—77,36	12	71,33	66,45—73,61
17. Morf. arcjelző	46	83,78	74,31—93,43	12	81,75	75,17—86,40
18. Jugomandibularis jelző .	46	76,65	68,21—82,67	12	75,92	71,72—79,23
19. Orrjelző	46	68,33	53,23—83,67	12	71,83	60,42—85,37

5. táblázat

A nemi dimorfizmus mérőszámai a dömsödi II. korcsoportban, valamint egy endogám és egy kevert populációban (a minták esetszámaikat lásd a 11. táblázatban!)

Tableau 5. Paramètres du dimorphisme sexuel dans la groupe d'âge II de Dömsöd. Comparaison avec deux autres échantillons hongroises

Méretek és indexek d-értékei d-valeurs des mesures et des indices	Populáció — Population		
	Dömsöd II. ♂♂	Ivád (39) ♂♂	Orosháza (28) ♂♂
1. Termet	3,805	3,400	1,627
2. Ülőmagasság	2,737	1,929	2,446
3. Fejhossz	2,162	2,358	2,373
4. Fejszélesség	1,690	1,731	1,686
5. Legkisebb homlokszélesség	1,407	1,527	1,480
6. Járomívszélesség	2,650	1,796	3,479
7. Állkapocsszöglet-szélesség	4,114	3,756	3,830
8. Fej-fülmagasság	1,329	1,472	2,013
9. Morf. arcmagasság	4,147	3,579	4,820
10. Fejkerület	1,285	0,848	1,702
11. Orrmagasság	3,847	4,526	4,541
12. Orrszélesség	4,610	5,370	5,200
$V_{sex} =$	9,348	9,045	10,326
13. Fejjelző	-0,353	-0,365	-0,636
14. Magasság-hosszúság jelző	-0,649	-0,618	-0,388
15. Magasság-szélesség jelző	-0,290	-0,486	0,449
16. Frontoparietális jelző	-0,240	-0,545	-0,114
17. Morf. arcjelző	1,367	1,717	1,354
18. Jugomandibuláris jelző	0,952	1,864	0,243
19. Orrjelző	0,541	1,480	0,443
20. Transv. cephalo-facialis jelző	0,980	0,067	1,798
21. Zygofrontális jelző	-1,247	-0,751	-2,002
22. Rel. ülőmagasság	-1,069	-1,472	-1,007
$V_{sex} =$	0,743	1,237	1,106

(Orosháza) viszonylag heterogén antropológiai összetételű (28). Az abszolút méretek nemi varianciája a kevert orosházi népességben jóval nagyobb, mint az endogám Ivádon; Dömsöd e kettő között áll, de Ivádhoz közelebb. Az indexek nemi varianciája Ivádon egy kissé nagyobb, mint Orosházán, és Dömsödon a legkisebb. Feltehetően a beházasodás csökkent és diszharmonikus másodlagos nemi különbségekkel jár. Az összehasonlítás alapján a dömsödi populációban a nemi dimorfizmus abszolút mértékben nem nagy és kifejezetten harmónikus.

Antropológiai jellemzők (átlagtípus)

A metrikus átlagok helyzete és a modális csoportok (6. táblázat) alapján a „tipikus” dömsödi embert a következőképpen írhatjuk le.

A község férfitalakossága közepes termetű, metriocorm, mesatiskel. Feje

6. táblázat

A metrikus jellegek csoportonkénti gyakorisága a Dömsöd II. (24–60 éves) korcsoportban
(a LEBZELTER szerinti beosztásnál a szerző nevét külön nem jelölöm)

Tableau 6. Fréquence par groupes de caractères métriques
dans le groupe Dömsöd II (24–60 ans)

Jellegek — Caractères	♂♂			♀♀		
	csoport groupe	N	%	csoport groupe	N	%
1. Termet (MARTIN)						
Igen alacsony	130–149,9	1	0,46	121–139,9	2	1,54
Alacsony (Chamaesom) .	150–159,9	33	15,14	140–148,9	19	14,62
Kisközepes	160–163,9	30	13,76	149–152,9	28	21,54
Közepes (Mesosom)	164–166,9	38	17,43	153–155,9	25	19,23
Nagyközepes	167–169,9	49	22,48	156–158,9	21	16,15
Magas (Hypsisom)	170–179,9	62	28,44	159–167,9	34	26,15
Igen magas	180–199,9	5	2,29	168–186,9	1	0,77
Σ		218	100,00		130	100,00
3. Fejhossz						
Igen rövid	x–169	2	0,90	x–161	—	—
Rövid	170–177	16	7,24	162–169	9	6,87
Középhosszú	178–185	82	37,10	170–176	43	32,82
Hosszú	186–193	98	44,34	177–184	58	44,27
Igen hosszú	194–x	23	10,41	185–x	21	16,03
Σ		221	99,99		131	99,99
4. Fejszélesség						
Keskeny	140–147	12	5,45	135–141	5	3,82
Középszéles	148–155	79	35,91	142–149	33	25,19
Széles	156–163	94	42,73	150–157	75	57,25
Igen széles	164–x	35	15,91	158–x	18	13,74
Σ		220	100,00		131	100,00
8. Fej-fülmagasság						
Alacsony	x–119	5	2,27	x–114	1	0,76
Középmagas	120–128	36	16,36	115–123	21	16,03
Magas	129–x	179	81,37	124–x	109	83,21
Σ		220	100,00		131	100,00
5. Legkisebb homlokszélesség						
Keskeny	x–95	1	0,46	x–92	—	—
Középszéles	96–105	36	16,44	93–101	11	8,46
Széles	106–115	147	67,12	102–111	98	75,38
Igen széles	116–x	35	15,98	112–x	21	16,15
Σ		219	100,00		130	99,99
13. Fejjelző (MARTIN—SALLER)						
Dolichocephal	71–75,9	2	0,90	71–75,9	1	0,76
Mesocephal	76–80,9	23	10,41	76–80,9	8	6,11
Brachycephal	81–85,9	125	56,56	81–85,9	71	54,20
Hyperbrachycephal	86–90,9	64	28,96	86–90,9	43	32,82
Ultrabrachycephal	91–x	7	3,17	91–x	8	6,11
Σ		221	100,00		131	100,00
ad 13. Fejjelző eltérés (MARTIN szerint)						
Brachycephal	81–85,4	119	53,85	81–85,4	63	48,09
Hyperbrachycephal	85,5–90,9	70	31,67	85,5–90,9	51	39,31

6. táblázat folytatása
Continué du tableau 6

Jellegek — Caractères	♂♂			♀♀		
	csoport groupe	N	%	csoport groupe	N	%
14. <i>Magasság-hosszúságjelző</i> (MARTIN)						
Orthocephal	58— 62,9	1	0,45	58— 62,9	—	—
Hypsicephal	63—x	219	99,55	63—x	131	100,00
Σ		220	100,00		131	100,00
15. <i>Magasság-szélesség jelző</i> (MARTIN)						
Tapeinocephal	x— 78,9	12	5,45	x— 78,9	6	4,58
Metriocephal	79— 84,9	83	37,73	79— 84,9	47	35,88
Acrocephal	85—x	125	56,82	85—x	78	59,54
Σ		220	100,00		131	100,00
16. <i>Fronto-parietalis jelző</i> (MARTIN)						
Stenomtop	x— 65,9	17	7,76	x— 65,9	10	7,69
Metriometop	66— 68,9	56	25,57	66— 68,9	23	17,69
Eurymtop	69—x	146	66,67	69—x	97	74,62
Σ		219	100,00		130	100,00
ad 16. OLIVIER-beosztás szerint						
Középszéles homlok	69— 70,9	59	26,94	69— 70,9	33	25,39
Széles homlok	71—x	87	39,73	71—x	64	49,23
6. <i>Járomívszélesség</i>						
Igen keskeny	x—127	1	0,45	x—120	1	0,76
Keskeny	128—135	15	6,79	121—127	9	6,87
Középszéles	136—143	93	42,08	128—135	51	38,93
Széles	144—151	94	42,53	136—142	51	38,93
Igen széles	152—x	18	8,14	143—x	19	14,50
Σ		221	99,99		131	99,99
7. <i>Állkapocsszöglet-szélesség</i>						
Igen keskeny	x— 92	—	—	x— 87	1	0,76
Keskeny	93— 98	2	0,90	88— 93	1	0,76
Középszéles	99—104	17	7,69	94— 99	9	6,87
Széles	105—110	69	31,22	100—105	63	48,09
Igen széles	111—x	133	60,19	106—x	57	43,52
Σ		221	100,00		131	100,00
9. <i>Morf. arcmagasság</i>						
Igen alacsony	x—111	23	10,45	x—102	21	16,03
Alacsony	112—117	45	20,45	103—107	20	15,27
Középmagas	118—123	72	32,73	108—113	45	34,35
Magas	124—129	57	25,91	114—119	23	17,56
Igen magas	130—x	23	10,46	120—x	22	16,79
Σ		220	100,00		131	100,00

6. táblázat folytatása
Continué du tableau 6

Jellegek — Caractères	♂♂			♀♀		
	csoport groupe	N	%	csoport groupe	N	%
12. Orrszélesség						
Keskeny	x— 31	7	3,17	x— 28	3	2,29
Középszéles	32— 36	81	36,65	29— 33	56	42,75
Széles	37—x	133	60,18	34—x	72	54,96
Σ		221	100,00		131	100,00
17. Morf. arcjelző						
♂: MARTIN—SALLER, ♀: SALLER						
Hyperuryprosop	x— 78,9	35	15,91	x— 76,9	22	16,79
Euryprosop	79— 83,9	75	34,09	77— 80,9	42	32,06
Mesoprosop	84— 87,9	59	26,82	81— 84,9	31	23,66
Leptoprosop	88— 92,9	38	17,27	85— 89,9	24	18,32
Hyperleptoprosop	93—x	13	5,91	90—x	12	9,16
Σ		220	100,00		131	99,99
18. Jugomandibularis jelző (LUNDBORG—LINDER— SALLER)						
Nagyon keskeny	x— 69,9	3	1,36	x— 69,9	1	0,76
Keskeny	70— 74,9	26	11,77	70— 74,9	31	23,66
Középszéles	75— 79,9	110	49,77	75— 79,9	71	54,20
Széles	80— 84,9	71	32,13	80—84,9	25	19,08
Nagyon széles	85—x	11	4,98	85—x	3	2,29
Σ		221	100,01		131	99,99
19. Orrjelző						
Hyperleptorrhin	40— 54,9	8	3,64	40— 54,9	3	2,31
Leptorrhin	55— 69,9	137	62,27	55— 69,9	83	63,85
Mesorrhin	70— 84,9	71	32,27	70— 84,9	44	33,85
Platy-(Chamae-)rrhin ...	85— 99,9	4	1,82	85— 99,9	—	—
Σ		220	100,00		130	100,01
20. Transv. cephalofacialis jel- ző (OLIVIER)						
Micropsid	x— 89,9	77	34,84	x— 89,9	69	53,08
Mesopsid	90— 92,9	88	39,82	90— 92,9	46	35,39
Macropsid	93—x	56	25,34	93—x	15	11,54
Σ		221	100,00		130	100,01

épphogy hosszú és széles, de igen magas. Homloka széles, középmagas. Brachy-, hypsi- és acrocephal, enyhén eurymetop. A fej tehát egészében nagy. Arca közepesen vagy kifejezetten széles, állkapcsa pedig igen széles, de nem lépi túl a járomív szélességének mértékét. Morfológiailag arca közepesen magas. Orra középmagas-magas, középszéles-széles; Leptorrhin. Mesoprosop arcának szélességéhez viszonyított állkapocsszöglet szélessége közepesen nagynek mondható. Járomívszélessége fejének szélességéhez viszonyítva közepes értékű, homloka és járomíve közti harántviszony is közepes.

A női lakosság szintén közepes termetű: metrio-macrocorn, mesatiskel. Fejének számszerű értékei azonos értelműek a férfi lakossággal. A dömsödi

nő arca csak abban tér el a férfiéétől, hogy állkapcsa kevésbé széles, orra valamivel enyhébben magas, de ez a jelzőértékeken lényegesen nem változtat. Az arc- és agykoponya viszonyában mutatkozik eltérés, a haránt cephalofacialis jelző a mikropsidia felső határán van, és járomívéhez képest homloka kifejezetten széles.

Variáció

A metrikus átlagtípus többé vagy kevésbé mindig absztrakció marad, a természetes variáció következtében. Ez utóbbi lemérése céljából HOWELLS (24) eljárását alkalmaztam (7. táblázat). Az összes metrikus jelleg szórás-hányadosai, így az abszolút méretek és az indexek átlagos „sigma ratioi” valamivel 100 fölött vannak. Statisztikailag igazolhatóan nagy variáció mutatkozik a dömsödiek termete, morfológiai arcmagassága, állkapocsszöglet szélessége és orrszélessége esetében. Általánosságban tehát a dömsödi népesség enyhén heterogénnek határozható meg. Ugyancsak bizonyos mérvű heterogenitásra utal, hogy az itt helyszüke miatt nem közölhető eloszlási képeken nyolc jellegnél bimodális tendencia jelentkezik. A vizuálisan elkülönített alcsoportok gyakoriságát a 8. táblázaton adom meg. A nyolc jelleg közül differenciáldiagnosztikailag az állkapocsszöglet-szélesség bizonyult a legfontosabbnak; ennek megoszlását az 1. ábra mutatja be.

7. táblázat

A jellegek variációja

Tableau 7. La variation des caractères

Jellegek — Caractères	Dömsöd II. ♂♂			
	σ	$s \pm m_s$	$\frac{s - \sigma}{m_s}$	S. R.
1. Termet	5,8	6,54 ± 0,313	2,3640	112,76
3. Fejhossz	6,2	6,32 ± 0,301	0,3987	101,94
4. Fejszélesség	5,2	5,94 ± 0,283	0,2615	114,23
5. Legkisebb homlokszélesség	4,9	5,12 ± 0,245	0,8980	104,49
6. Járomívszélesség	5,3	5,51 ± 0,262	0,8015	103,96
7. Állkapocsszöglet-szélesség	5,8	6,70 ± 0,319	2,8213	115,52
9. Morf. arcmagasság	6,4	7,42 ± 0,354	2,8813	115,94
12. Orrszélesség	2,9	3,22 ± 0,153	2,0915	111,03
A) Méretek átlaga: La moyenne des mesures:				109,98
13. Fejjelző	3,4	3,52 ± 0,168	0,7143	103,53
17. Morf. arcjelző	5,1	5,32 ± 0,254	0,8661	104,31
B) Jelzők átlaga: La moyenne des indices:				103,92

σ = „mean sigma” (24), s = dömsödi szórás, S. R. = „sigma ratio”. (5%-ra szignifikáns

$$\frac{s - \sigma}{m_s} = 1,96 \text{ fölött; } P = 2\% \text{ 2,33 fölött, } P = 1\% \text{ 2,58 fölött.})$$

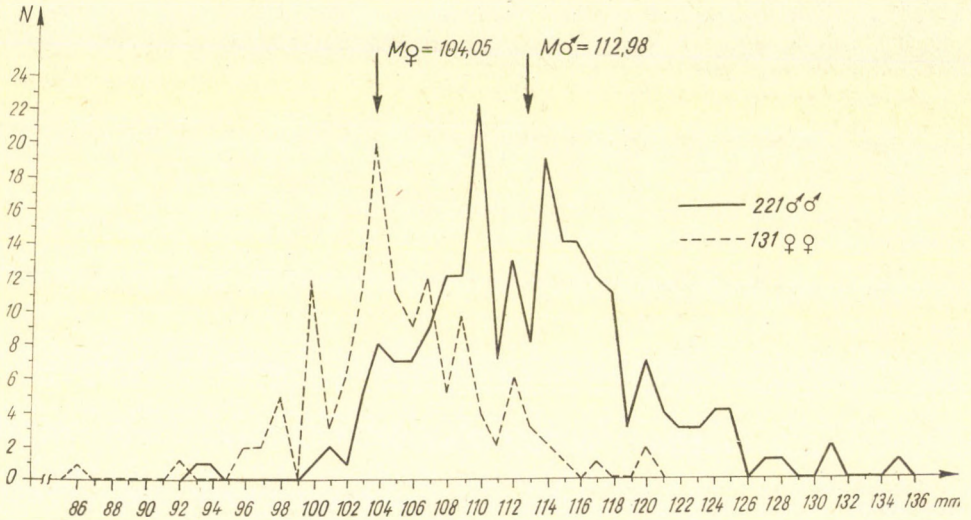
$$\frac{s - \sigma}{m_s} > 1,96 = \text{c'est significatif avec une tolérance de 5\%; au-dessus de 2,33}$$

avec une tolérance de 2% et au-dessus de 2,58 avec une tolérance de 1%.) S. R. = sigma ration de HOWELLS.

8. táblázat

À bimodális eloszlású jellegek százalékos megoszlása
 Tableau 8. La division pourcentale des caractères à répartition bimodale

Jellegek — Caractères	Dömsöd II. ♂♂	
	A Kisebb numerikus értékű csoport (%) Groupe à valeur numérique moindre	B Nagyobb numerikus értékű csoport (%) Groupe à valeur numérique plus grande
1. Testmagasság	55,96	44,04
3. Fejhossz	61,13	38,87
4. Fejszélesség	58,64	41,36
6. Járomívszélesség	49,77	50,23
7. Állkapocság szélesség	39,09	60,91
17. Morfológiai arcjelző	47,73	52,27
18. Jugomandibularis jelző	42,73	57,27
19. Orrjelző	55,91	44,09

1. ábra. Állkapocsszöglet szélesség (Dömsöd II. korcsoport).
 Fig. 2. Distribution de la largeur bigoniaque en groupe d'âge II. Dömsöd.

Somatoscopia

Az adatfelvétel folyamán rögzített leíró jelleget a 9. táblázat tartalmazza. A 10. táblázaton a fényképanyagon meghatározott fiziognómiai jelleget adom meg. Ezek az egész mintának csak egy részére vonatkoznak, de a taxonómiai meghatározáshoz használható támpontot szolgáltatottak.

Leíró morfológiai jellegek

A férfiak orrháta, orrsúcsa legtöbbször egyenes. Az orrszárny egyenesen vagy az orrsövény felett ered; a homlok meredek; az állprofil egyenes. Tág,

9. táblázat Az egész mintáról felvett leíró jellegek
Tableau 9. Caractères descriptifs des examinés

Jellegek — Caractères	D ö m s ő d											
	II. ♂♂		II. ♀♀		III. ♂♂		III. ♀♀		I. ♂♂		I. ♀♀	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
A) Tápláltság — État de nutrition												
sovány — maigre	38	17,19	14	10,77	22	24,72	10	31,25	11	23,40	—	—
közepes — moyen	157	71,04	98	75,38	63	70,79	17	53,13	36	76,60	12	100,00
kövér — gros	26	11,76	18	13,85	4	4,49	5	15,63	—	—	—	—
B) Bőrszín — Couleur de la peau												
fehér — peau blanche	44	19,91	7	5,38	17	19,10	5	15,62	10	21,28	1	8,33
rózsásfehér — rosée	139	62,89	89	68,46	54	60,67	18	56,25	32	68,09	10	83,33
sárgás — jaunâtre	37	16,74	34	26,15	17	19,10	9	28,13	5	10,64	1	8,33
barna — brune	1	0,45	—	—	1	1,12	—	—	—	—	—	—
C) Szempigment — Pigmentation des yeux												
1a—2b	79	35,91	35	27,34	40	44,94	11	34,38	11	23,91	3	25,00
3—6	52	23,64	34	26,56	22	24,72	8	25,00	13	28,26	3	25,00
7—11	74	33,64	45	35,16	22	24,72	11	34,38	16	34,78	5	41,67
12—16	15	6,82	14	10,94	5	5,62	2	6,25	6	13,04	1	8,33
D) Szemszín — Couleur des yeux												
sötét — foncés	54	24,55	39	30,47	10	11,24	4	12,50	20	43,48	5	41,67
kevert — mélécs	116	52,73	65	50,48	52	58,43	21	65,63	21	45,65	5	41,67
világos — clairs	50	22,73	24	18,75	27	30,34	7	21,88	5	10,87	2	16,66
E) Hajszín — Couleur des cheveux												
A	—	—	—	—	1	1,12	—	—	—	—	—	—
B—E	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2,13	—	—
F—L	4	1,81	4	3,08	1	1,12	3	10,00	—	—	—	—
M—O	5	2,27	8	6,15	5	5,62	3	10,00	3	6,38	1	8,33
P—T	44	20,00	29	22,31	44	49,44	13	43,33	13	27,66	3	25,00
U—X	138	62,72	79	60,77	22	24,72	7	23,33	26	55,32	8	66,67
Y	28	12,71	6	4,62	12	13,48	3	10,00	1	2,13	—	—
I—IV	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2,13	—	—
V—VI	1	0,50	4	3,08	2	2,25	1	3,33	2	4,26	—	—
F) Hajalak — Forme des cheveux												
sima — droits	187	84,61	120	91,60	84	94,38	31	96,88	37	78,72	10	83,33
hullámos — ondulés	25	11,31	9	6,87	1	1,12	1	3,12	6	12,77	2	16,67
göndör — bouclés	3	1,36	2	1,53	—	—	—	—	4	8,51	—	—
kopasz — chauves	6	2,71	—	—	4	4,49	—	—	—	—	—	—

10. táblázat
Leíró morfológiai jellegek
Tableau 10. Caractères descriptifs morphologiques

Jellegek — Caractères	Dömsöd II.			
	♂♂		♀♀	
	N	%	N	%
<i>Orrhát alakja — Form de dos du nez</i>				
hororú — concave	8	6,50	8	10,26
egyenes — rectiligne	98	79,67	59	75,64
hajlott — convexe	17	13,82	11	14,10
<i>Orrcsúcs — Pointe du nez</i>				
felálló — relevée	9	7,32	11	14,10
egyenes — horizontale	73	59,35	45	57,69
lehajló — abaissée	41	33,33	22	28,21
<i>Orrszárny eredése a subnasale-hoz képest</i>				
<i>Origine des ailes du nez en comparaison à subnasale</i>				
felül — au-dessus	56	45,53	29	37,18
egyenesen — dans la même hauteur	67	54,47	47	60,26
alatta — au-dessous	—	—	2	2,56
<i>Homlokprofil — Profil du front</i>				
meredek — droit	96	78,05	68	87,18
domború — bombé	—	—	5	6,41
hátrahajló — oblique	27	21,95	5	6,41
<i>Állprofil — Profil de la mâchoire</i>				
kiszögellő — saillante	2	1,63	2	2,56
egyenes — droite	70	56,91	43	55,13
hátrahúzó — fuyante	51	41,46	33	42,31

„mediterrán” szemrés csak egy esetben fordult elő. Az arc vertikális profilo-
zottsága enyhe, körvonalának függőleges egyenesét rendszerint csak az enyhén
vagy közepesen kiugró orr töri meg.

A nők orrháta, orrcúsa szintén egyenes. Az orrszárny az orrsövény
felett ered (de az egyenesen eredő is igen gyakori); a homlok meredek; az áll
egyenes, de gyakran hátrahajló. Tág szemrés 5 esetben volt megfigyelhető.
(Rendszeres megfigyeléseim alapján feltűnt, hogy mind vertikális, mind
horizontális profilozottság szempontjából a nők arca laposabb a férfiakénál.)

A fenti jellemzés a modalis csoportok alapján történt. Az egész lakosságra
mindkét nemnél jellemző a sima haj; ez a III. korcsoportban a leggyakoribb.

Pigmentáció

A bőrszín csak megfigyeléssel rögzítettem. Minden csoportban a rózsás-
fehér pigmentjelleg túlsúlyát találtam. A hajszínnél uralkodik a feketésbarna
árnyalat.

A szemszín sémákkal és további összehasonlítás céljára megfigyeléssel
is rögzítettem. Az előbbi esetben MALÁN (29), az utóbbiban THOMA (51) cso-
portbeosztását alkalmaztam. Mindkét nem összes korcsoportjában uralkodó
a közepesen vagy gyengén pigmentált iris, ill. a megfigyelés szerint a kevert
szemszín.

A többi leíró jelleggel ellentétben módunk van a szemszín populációk közötti összehasonlítására is, egy speciális szempontból. Régóta ismert, hogy az emberi iriszpigmentáció átörökítésében nemhez kötött gének is részt vesznek (45a, p. 92). Ezzel magyarázható, hogy számos európai populációban a tiszta világos szemárnyalatok a férfiaknál, a tiszta sötét szemárnyalatok a nőknél fordulnak elő nagyobb gyakorisággal. E nemi különbségek jelenléte és mértéke az X-kromoszómához kötött allélek relatív gyakoriságának függvénye. Ez utóbbit a szemszín komplikált öröklésmódja következtében ma még becsülni nem tudjuk, azonban a nem befolyásának következő mértékszám

$$x = \frac{\text{világos } \delta \delta \times \text{sötét } \text{♀♀}}{\text{sötét } \delta \delta \times \text{világos } \text{♀♀}}$$

11. táblázat

A szemszín nemhez kötött tényezőinek megnyilvánulása magyar populációkban
Tableau 11. Manifestation des facteurs liés au sexe de la couleur des yeux dans différentes populations hongroises

A. A vizsgálat helye Lieux d'examen	Irodalom Numéros de la bibliographie	II. ♂♂			II. ♀♀			
		N	1a-2b	12-16	N	1a-2b	12-16	x
Csikcsomortán	(30)	72	12,50	19,44	102	12,75	16,66	0,840
Ivád	(39)	201	11,42	30,82	219	13,22	38,34	1,075
Nagyléta	(30)	371	18,86	18,06	506	20,75	21,94	1,104
Barkók	(33)	1306	31,01	10,80	1707	30,81	13,41	1,250
Bedő	(30)	153	17,00	20,91	151	16,56	25,83	1,268
Hadikfalva	(29)	609	20,36	6,07	583	19,73	8,40	1,428
Csikpálfalva	(30)	91	21,98	13,19	183	13,12	12,57	1,600
Biharkeresztes	(31)	247	19,84	8,90	370	16,76	13,24	1,761
Orosháza	(28)	1439	27,79	12,99	496	21,16	17,94	1,814
Szentgyházassfalva	(30)	611	20,95	14,08	520	14,62	18,46	1,879
Borsodiak	(33)	519	26,59	8,48	631	18,86	12,20	2,028
Szamoszeg	(30)	223	23,77	8,07	358	19,55	13,69	2,063
Dömsöd	(—)	220	35,91	6,82	128	27,34	10,94	2,107

B. A vizsgálat helye Lieux d'examen	Irodalom Numéros de la bibliographie	II. ♂♂			II. ♀♀			
		N	sötét foncés	világos clairs	N	sötét foncés	világos clairs	x
Fülöpszállás	(15)	164	50,60	17,10	167	59,30	15,60	1,285
Kecskemét	(17)	260	55,40	16,20	260	64,20	13,80	1,360
Szabadszállás	(19)	171	55,00	15,20	161	58,40	11,80	1,368
Homokmégy	(16)	171	56,70	15,20	154	60,50	11,80	1,374
Nagybaracska	(18)	121	49,60	15,70	122	55,80	12,20	1,448
Dömsöd	(—)	220	24,55	22,73	128	30,47	18,75	1,505
Szeremle	(21)	91	36,30	24,20	91	48,30	13,20	2,439
Szakmár	(20)	231	41,10	12,10	232	56,00	5,60	2,944
Foktő	(14)	55	28,90	21,70	105	57,10	12,40	3,458
Szabolcs	(51)	59	5,26	42,10	86	13,63	28,40	3,841

A = MARTIN-SCHULTZ beosztása szerint; B = megfigyeléssel felvett adatok, hármás beosztás (51) alapján.

A = Selon l'échelle de MARTIN-SCHULTZ; B = D'après l'observation (51) $x = \frac{\delta\delta \text{ clairs} \times \text{♀♀ foncés}}{\delta\delta \text{ foncés} \times \text{♀♀ clairs}}$

12. táblázat

A dömsödi férfiak szemszínének és hajszínének összefüggése

Tableau 12. Corrélation de la couleur des yeux avec la couleur des cheveux des hommes de Dömsöd

Dömsöd, II. ♂♂		Szemszín — Couleur des yeux			
		világos clairs	kevert mélés	sötét foncés	Σ
Hajszín	szőke blonds	4 1,95	5 4,81		9
	barna bruns	15 9,52	24 23,52		44
Couleur des cheveux	feketés brun foncé	28 35,52	87 87,67	49 40,81	164
	Σ	47	116	54	217

(Felső számjegy = x_1 alsó számjegy = x^2 ; $\chi^2_{(4)} = 14,04$. A véletlen befolyásának valószínűsége: $1 > P > 0,1\%$.)

(Le chiffre d'au-dessus = x_1 , le chiffre d'au-dessous = x^2 . La probabilité de l'influence du hasard est de $1 > P > 0,1\%$.)

velük arányos kell legyen (THOMA: szóbeli közlés, 1968.). Minél nagyobb az x értéke 1-nél, annál erősebb a nem befolyása a szemszínre. Ez a relatív mértékszám megbízhatóbb összehasonlítási módszert szolgáltat, mint maguk — a megfigyelő személytől bizonyos mértékben függő — csoportgyakoriságok. Az eddigi vizsgálatok szerint a nem befolyása a túlnyomórészt mediterrán elemekből álló populációknál nem észlelhető. Mint a II. táblázat mutatja, a dömsödi népességben a nem befolyása erős, hasonlóan a vizsgált magyar populációk döntő többségéhez, és ez feltehetően a nemhez kötött recesszív allélek tekintélyes relatív gyakoriságával magyarázható.

A szemszín és hajszín összefüggését kontingencia-táblákon vizsgáltam (12. és 13. táblázat), χ^2 -próba segítségével (54). Az összefüggés férfiaknál 1%-ra,

13. táblázat

A dömsödi nők szemszínének és hajszínének összefüggése

Tableau 13. Corrélation de la couleur des yeux avec la couleur des cheveux des femmes de Dömsöd

Dömsöd, II. ♀♀		Szemszín — Couleur des yeux			
		világos clairs	kevert mélés	sötét foncés	Σ
Hajszín	szőke blonds	8 2,15	3 5,81	— 3,04	11
	barna bruns	3 5,27	17 14,27	7 7,46	27
Couleur des cheveux	feketés brun foncé	13 16,59	45 44,92	27 23,50	85
	Σ	24	65	34	123

($\chi^2_{[4]} = 23,15$; A véletlen befolyásának valószínűsége: $0,1 > P$.)

($\chi^2_{[4]} = 23,15$ La probabilité est de $0,1 > P$.)

nőknél 0,1%-ra szignifikánsnak mutatkozott. Mindkét nemnél erős kapcsolat mutatkozik a sötét szemszín és feketés haj között. A világos szemszín és szőke haj ugyancsak pozitív összefüggést mutat, nőknél erősebben, mint férfiaknál. A barna haj nőknél a kevert szemmel mutat mérsékelt, férfiaknál a világos szemmel erős összefüggést. A két lehetséges diszharmónikus színcapcsolat közül csak a feketés haj + világos szem együttese valósul meg. ALCOBÉ, BERNHARDT, HOOTON (23) és MARQUER (35) adatai Európaszerte hasonló tendenciát mutatnak, és ez általános törvényszerűsége utal. Feltehetően a sötét szem + világos haj előfordulásának a véletlenszerű kombináció esetén várhatónál lényegesen kisebb gyakorisága valamilyen sublethális tényező befolyásának eredménye.

Taxonomia

Az anyag felvételekor kialakult munkahipotézisem szerint a dömsödi lakosságra jellemző a turanid és az előázsiai emberfajta (az „előázsiai”, „armenoid”, és a „taurid” szakkifejezést — élő anyagról lévén szó — szinonimként használom). E két rassz nagyfokú átkevertségben jelentkezik. Egyéb elemek jelenléte elenyésző arányú. Taxonómiai feltevésém ellenőrzését Стоѳуново korreláció-metszeteivel (49) végeztem el (14—18. táblázat). Az elkülönítő diagnózis alapjául 3 jelleget választottam ki.

1. Az *állkapocsszöglet szélességet* azért vettem alapul, mert a Homo sapiens-hez hasonlított szóráskülönbsége igen szignifikánsnak mutatkozik.

2. A *morfológiai arcmagasságot* szintén igazolható szórtsága miatt vettem fel alapjellegnek.

3. Az eddigiekben tehát a rasszdiagnózisra való tekintet nélkül, csak a jellegek szórását figyelve bontottam az anyagot. (A szóródó jellegek közül nem használtam a termetet, mivel erre nagy hatásuk van a környezeti és szekuláris befolyásoknak; sem az orrszélességet, nehezebb tipológiai értelmezhetősége miatt.) Amikor azonban a morf. arcmagasság nem bizonyult megfelelő „választóvíznek” (sok nagyságkorrelációt adott), felvettem 3. alapjellegnek a *morfológiai arcjelzőt* abból a megfontolásból kiindulva, hogy a feltételezett két rassz — a turanid és az előázsiai — e jellegben erősen eltér.

A jellegek csoportokra bontását két szempont szerint végeztem el. Részben tekintetbe vettem az elfogadott csoportosításokat, részben mintám megoszlását. Az így diszkontinuussá tett jellegek a következő pozitív korrelációkat adták.

Férfiak

ad 1. Az *állkapocsszöglet szélességet* a férfiaknál a széles és az igen széles határán bontottam (14. táblázat). Még így is az anyag nagyobbik része (60,18%) a nagyobb értéket tartalmazó csoportba sorolódott. (Mégkísértem még egy bontást 112 és 113 mm között, de az is hasonló eredményt adott.)

A *keskenyebb állkapocsszögletű csoport* korrelált az alacsonyabb (167 cm alatti) termettel, a rövidebb (188 mm alatti) és keskenyebb (158 mm alatti) fejjel; a közép magas fej-fül mérettel (127 mm-ig); a MARTIN szerinti stenometriometopiával; az alacsonyabb (122 mm alatti) és keskenyebb (143 mm-ig terjedő) arccal, ebből következően a meso-leptoprosopiával, a keskenyebb orral (36 mm alatt) és leptorrhiniával, valamint a mikropsidiával. Színjellegek

14. táblázat

Az állkapocsszöglet szélesség kombinálása a diagnosztikailag fontosabb bélyegekkel
 Tableau 14. La largeur bigoniaque combinée avec des caractères importants
 au point de vue du diagnostic

Dömsöd, II. ♂♂ Jellegek — Caractères		7. Állkapocsszöglet szélesség		
		x-110	111-x	Σ
1. Testmagasság	x-167	57	65	122
		+9	-9	
	168-x	29	67	96
	Σ	-9	+9	
		86	132	218
3. Fejhossz	x-188	64	71	135
		+10,2	-10,2	
	189-x	24	62	86
	Σ	-10,2	+10,2	
		88	133	221
4. Fejszélesség	x-158	66	63	129
		+14,4	-14,4	
	159-x	22	69	91
	Σ	-14,4	+14,4	
		88	132	220
8. Fej-fülmagasság	x-127	19	13	32
		+7	-7	
	128-140	49	87	136
		-6	+6	
	141-x	20	32	52
	Σ	-1	+1	
		88	132	220
9. Morfológiai arcmagasság	x-122	63	70	133
		+11	-11	
	123-x	23	64	87
	Σ	-11	+11	
		86	134	220
6. Járomív-(arc-)szélesség	x-143	63	47	110
		+19,1	-19,1	
	144-x	25	86	111
	Σ	-19,1	+19,1	
		88	133	221
12. Orrszélesség	x-36	44	42	86
		+10	-10	
	37-x	44	91	135
	Σ	-10	+10	
		88	133	221
13. Fejjelző	x-80,9	12	14	26
		+1,6	-1,6	
	81-85,9	51	74	125
		+1,3	-1,3	
	86-x	25	45	70
	Σ	-2,9	+2,9	
		88	133	221

14. táblázat folytatása
Continué de tableau 14

Dömsöd, II. 33 Jellegek — Caractères		7. Állkapocsszöglet szélesség		
		x-110	111-x	Σ
14. Magasság-hosszúság jelző	x-76,4	72	106	178
	76,5-x	+1	+1	
	Σ	16	26	42
16. Frontoparietális jelző	x-68,9	-1	-1	
	69-x	88	132	220
	Σ	43	37	73
17. Morfológiai arcjelző	x-83,9	+10,6	-10,6	
	84-87,9	45	94	146
	Σ	-10,6	+10,6	
19. Orrjelző	x-68,4	88	131	219
	68,5-x	53	70	123
	Σ	+4	-4	
20. Transversalis cephalo-facialis jelző	x-89,9	35	62	97
	90-92,9	-4	+4	
	Σ	88	132	220
D) Szemszín	sötét	44	33	77
	foncés	+13,4	-13,4	
	Couleur des yeux	30	58	88
E) Hajszín	kevert	-5,1	+5,1	
	mélés	14	42	56
	világos	-8,3	+8,3	
Couleur des cheveux	clairs	88	133	221
	szőke	18	36	54
	(A-O)	-3,3	+3,3	
Couleur des cheveux	barna	50	66	116
	(P-T)	+4,1	-4,1	
	feketés	19	31	50
Couleur des cheveux	(U-Y)	-0,8	+0,8	
	Σ	87	133	220
	Σ	5	4	9
Couleur des cheveux	(A-O)	+1,4	-1,4	
	barna	15	29	44
	(P-T)	-2,4	+2,4	
Couleur des cheveux	feketés	67	99	166
	(U-Y)	+1	-1	
	Σ	87	132	219

(STOLYHO módszere. Felső sorban feltüntetve a talált gyakoriság, alsó sorban a 0-korreláció esetén fennálló elméleti gyakoriságtól való eltérés.)

(La méthode de STOLYHO. Dans la ligne supérieure est indiquée la fréquence reçue, dans la ligne inférieure la différence de la fréquence théorique au cas de corrélation 0.)

tekintetében: a kevert szemszínnel korrelál. Alig értékelhető a szőke és sötét (feketés) hajjal mutatózó gyenge összefüggés. A fej hosszúság-szélességi és magasság-hosszúsági jelzője, valamint a hajalak nem informatív.

Ha fel is tesszük, hogy az arcszélesség és az arcmagasság esetében szerepe van a nagyságkorrelációnak, a kép akkor is jól jellemzi az előázsiai emberfajtát. Ennek nem mond ellent az alacsonyabb arc sem, mert Magyarországon az armenoidok arca abszolút értékben nem éri el a turanidok magasságát, csak arányában hosszabb. Mindenesetre ez a jelleg a két rassz közti különbség szempontjából nem értékelhető. Egy korreláció látszik váratlannak: a viszonylag kis fej-fülmagassággal való kapcsolat, de ez kifejezett nagyságkorreláció. Ezek a személyek ugyanis mind hypsicephalok, és bár alacsony arcúak, arcjelzőjük 84 alatt és 88 felett alkot egy-egy elkülönült csoportot.

A szélesebb állkapcsú csoport jellegkombinációi: magasabb termet; hosszabb-szélesebb, magas-igen magas fej, eurymetopia; magasabb és szélesebb arc, euryprosopia; szélesebb orr — mesorrhinia; meso- és makropsidia; sötét szemszín, barna haj. Ez pedig a turanid rasszt körvonalazza. Mivel a fejjelző a turanidoknál és a tauridoknál hasonló értéket ad, nyilván nem alkalmas a két csoport elválasztására. Éppen ezért nem ad korrelációt egyikkel sem.

ad 2. *A morfológiai arcmagasságot* 122 és 123 mm között bontottam két csoportra (15. táblázat). A következő összefüggések adódtak.

Alacsonyabb arccal: alacsonyabb termet; rövidebb, keskenyebb, kevésbé magas (= kisebb) fej, brachycephalia, eurymetopia; jelzőjében is keskenyebb állkapocs, kevésbé széles arc, keskeny orr, mesorrhinia, világos szem, barna haj.

A magasabb arccal: magasabb termet; hosszabb, szélesebb, magasabb fej, kiskokban meso- és hyperbrachycephalia, metriometopia, jelzőjében is szélesebb áll, szélesebb arc és orr, leptorrhinia, kevert szemszín, feketés haj.

A fenti jellegkombinációk taxonómiaiilag nem értékelhetők. Egy összefüggés derül ki teljesen meggyőző erővel. Abból, hogy az arcmagassággal arányosak a termet, a fej és az arc abszolút értékcsoportjai, arra lehet következtetni, hogy az arcmagasság általános (hormonálisan regulált) növekedési faktorokkal függhet össze.

ad 3. *Az arcjelző* jól elválasztja a két feltételezett rasszt. A népesség előázsiai összetevője várhatóan meso-leptoprosop, turanid rétege euryprosop. Ezért az eddigi hármas bontással ellentétben itt elég két csoportot felvenni (16. táblázat).

Az euryprosopia (84,00 jelzőérték alatt) a rövid, széles, közepesen magas fejjel, hyperbrachy-brachycephaliával, enyhébb hypsicephaliával; eurymetopiával, igen széles állkapocsal, mesorrhiniával; makropsidiával, világos szemmel, szőke-barna hajjal kapcsolódik. Az összefüggések zöme tehát illik a turanidokra. A szőke hajjal alkotott kapcsolat ugyan más elemre vall, de ez jelentéktelen, mert az egész dőmsödi mintában csak 6 szőke hajú ember akadt.

A meso- és leptoprosopok összefüggései: hosszabb, keskenyebb (csak középszéles), igen magas fej, mesocephaliával. Igen erős fokú hypsicephalia, metriometopia, keskenyebb (= széles) áll, leptorrhinia, mikropsidia, sötét szem, feketés hajszín. A mesocephalia erősen megzavarja itt a különben előázsiai alkotóelemre illő képet. A keveredés fokával nő a középhosszú fejűek száma: D₁-nél 7, D₂-nél 5, D₃-nál már 14 mesocephal van! Tehát nem eredeti alkatrész. Kombinálása 10 esetben mutat az urali rassz irányába, és maximum 7 esetben magas termetű mediterránra, de ezek is a két fő rasszal keverten (pl. a fej-fülmagasság általában igen nagy, csak két esetben közepes értékű).

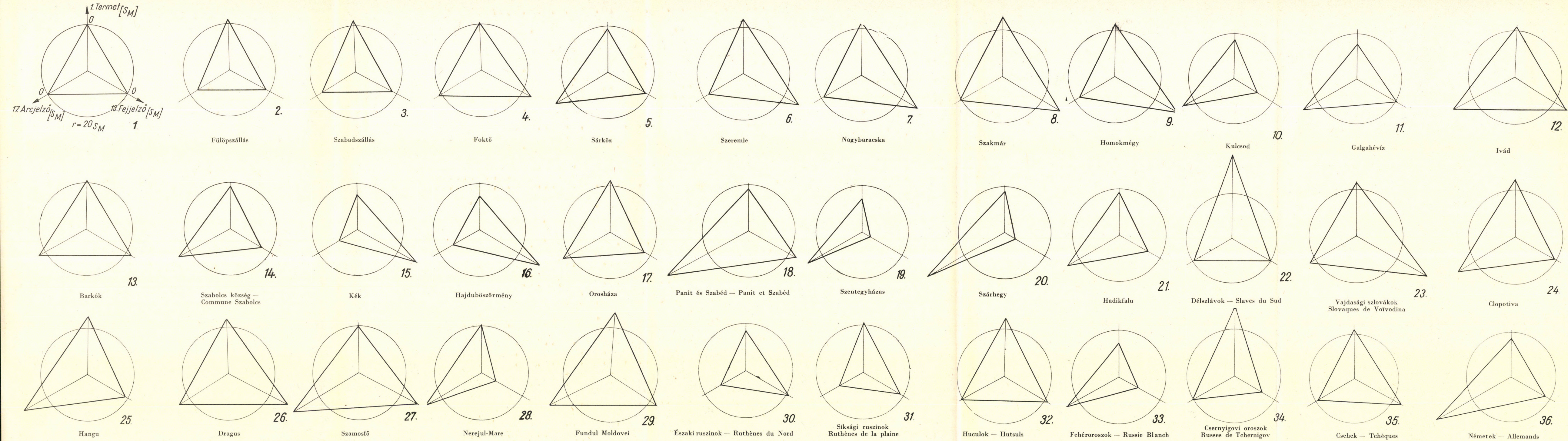
15. táblázat

A morfológiai arcmagasság kombinációja a fontosabb bélyegekkel
 Tableau 15. La hauteur facial combinée aux caractères plus importants

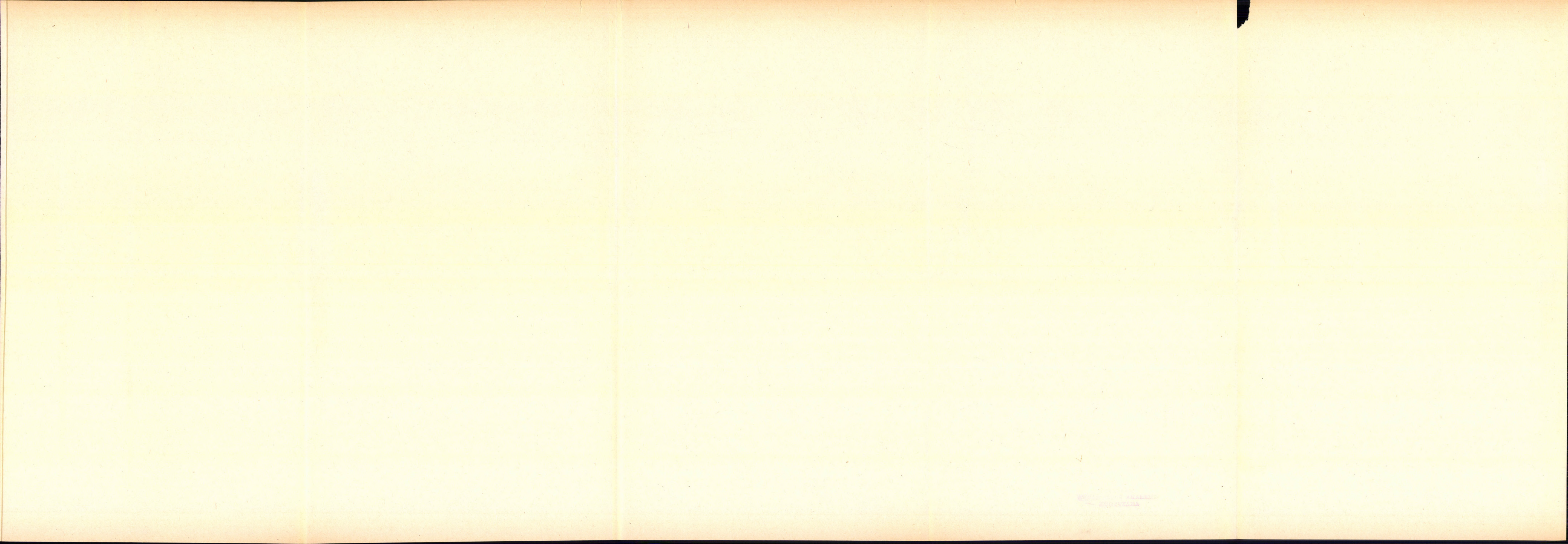
Dömsöd, II. ♂♂ Jellegek — Caractères		9. Morf. arcmagasság		
		x-122	123-x	Σ
1. Testmagasság	x-167	83	40	123
		+7,7	-7,7	
	168-x	50	44	94
	Σ	133	84	217
3. Fejhossz	x-188	93	41	134
		+12	-12	
	189-x	40	46	86
	Σ	133	87	220
4. Fejszélesség	x-158	87	42	129
		+8,6	-8,6	
	159-x	46	44	90
	Σ	133	86	219
8. Fej-fülmagasság	x-127	28	3	31
		+9,3	-9,3	
	128-140	76	60	136
	Σ	133	86	219
6. Járomívszélesség	x-143	72	37	109
		+7	-7	
	144-x	61	52	111
	Σ	133	87	220
7. Állkapocsszöglet szélesség	x-110	63	23	86
		+11	-11	
	111-x	70	64	134
	Σ	133	87	220
12. Orrszélesség	x-36	54	31	85
		+2,6	-2,6	
	37-x	79	56	135
	Σ	133	87	220
13. Fejjelző	x-80,9	14	11	25
		-1,1	+1,1	
	81-85,9	78	47	125
	Σ	133	87	220

15. táblázat folytatása
Continué du tableau 15

Dömsöd, II. 33 Jellegek — Caractères		9. Morf. arcmagasság		
		x-122	123-x	Σ
14. Magasság-hosszúság jelző	x-76,4	107	70	177
		-0,5	+0,5	
	76,5-x	26	16	42
		+0,5	-0,5	
	Σ	133	86	219
16. Frontoparietalis jelző	x-68,9	40	33	73
		-4,4	+4,4	
	69-x	93	53	146
		+4,4	-4,4	
	Σ	133	86	219
18. Jugomandibularis jelző	x-78,4	60	34	94
		+3	-3	
	78,5-x	73	53	126
		-3	+3	
	Σ	133	87	220
19. Orrjelző	x-68,4	62	61	123
		-13,3	+13,3	
	68,5-x	71	25	96
		+13,3	-13,3	
	Σ	133	86	219
20. Transversalis cephalofacialis jelző	x-89,9	45	32	77
		-1,6	+1,6	
	90-92,9	55	33	88
		+1,8	-1,8	
	93-x	33	22	55
		-0,2	+0,2	
	Σ	133	87	220
D) Szemszín Couleur des yeux	sötét	32	22	54
	foncés	-0,8	+0,8	
	kevert	67	49	116
	mélés	-3,5	+3,5	
	világos	34	15	49
	clairs	+4,3	-4,3	
	Σ	133	86	219
E) Hajszín Couleur des cheveux	szőke	6	3	9
	(A-O)	+0,6	-0,6	
	barna	29	15	44
	(P-T)	+2,5	-2,5	
	feketés	97	69	166
	(U-Y)	-3,1	+3,1	
	Σ	132	87	219

3. ábra. Élő népségek Dömsödhöz viszonyított grafikus képe.
Fig. 3. Les figures graphiques des populations vivantes comparées à celle de Dömsöd.

16. táblázat

A morfológiai arcjelző kombinációja a fontosabb bélyegekkel
 Tableau 16. L'indice facial combiné aux caractères plus importants

Dömsöd, II. őő Jellegek — Caractères		17. Morf. arcjelző		
		x-83,9	84-x	Σ
1. Testmagasság	x-167	62	63	125
	168-x	-0,5	+0,5	
	Σ	108	110	218
3. Fejhossz	x-188	70	65	135
	189-x	+2,5	-2,5	
	Σ	109	111	220
4. Fejszélesség	x-158	61	68	129
	189-x	-3,5	+3,5	
	Σ	109	111	220
8. Fej-fülmagasság	x-127	22	10	32
	128-140	+6,2	-6,2	
	141-x	68	68	6
		+0,3	-0,3	
	Σ	109	110	219
7. Állkapocsszöglet szélesség	x-110	35	53	88
	111-x	-8,5	+8,5	
	Σ	109	111	220
12. Orrszélesség	x-36	43	43	86
	37-x	+0,4	-0,4	
	Σ	109	111	220
13. Fejjelző	6-80,9	9	16	25
	81-85,9	-3,5	+3,5	
	86-x	63	62	125
	x	+1	-1	
	Σ	109	111	220
14. Magasság-hosszúság jelző	x-76,4	93	85	178
	76,5-x	+4,5	-4,5	
	Σ	109	110	219

16. táblázat folytatása
Continué du tableau 16

Dömsöd, II. ♂♂ Jellegek — Caractères		17. Morf. arcjelző		
		x—83,9	84—x	Σ
16. Frontoparietalis jelző	x—68,9	31	42	73
		—5,5	+5,5	
	69—x	78	68	146
		+5,5	—5,5	
	Σ	109	110	219
19. Orrjelző	x—68,4	51	72	123
		—10,5	+10,5	
	68,5—x	58	38	96
		+10,5	—10,5	
	Σ	109	110	219
20. Transversalis cephalo-facialis jelző	x—89,9	29	48	77
		—9,2	+9,2	
	90—92,9	43	44	87
		0,0	0,0	
	93—x	37	19	56
		+9,2	—9,2	
	Σ	109	111	220
D) Szemszín	sötét	23	29	52
Couleur des yeux	foncs	—3	+3	
	kevert	58	62	120
	mélés	—1,2	+1,2	
	világos	28	20	48
	clairs	+4,2	—4,2	
	Σ	109	111	220
E) Hajszín	szőke	6	3	9
Couleur des cheveux	(A—O)	+1,5	—1,5	
	barna	22	20	42
	(P—T)	+1	—1	
	feketés	81	87	168
	(U—Y)	—2,5	+2,5	
	Σ	109	110	219

N ő k

Összehasonlításul és kiegészítésül álljon itt a nők jellegeinek megoszlása. A nők állkapocsszöglet szélességét 3 csoportra bontottam. Egyik határ a férfiakkal való összehasonlítást teszi lehetővé (a széles-igen széles határon), a másikat a jelleg grafikonja adja a széles tartományban. Nevezzük el a három csoportot közepesnek, szélesnek, igen szélesnek. Általában a közepes és széles együtt ad erős korrelációt, éppúgy, mint a férfiaknál. Az arcmagasságnál és a frontoparietalis jelzőnél azonban a széles és igen széles vonható össze. A magasság-hosszúsági fejjelzőt is háromfelé osztottam az előbbi szempont alapján.

Kombináció az állkapoccsal (17. táblázat). A *turanid* típus jellegei: igen széles állkapoccsal hosszú, széles, magas fej; eurymetopia; magas, széles arc, euryprosopia; széles orr; mesopsidia; sötét szem, barna haj. — Az *armenoid*

17. táblázat

Az állkapocsszöglet szélesség jellegkombinációi nőknél

Tableau 17. La combinaison de la largeur bigoniaque chez les femmes

Dömsöd, II. ♀♀ Jellegek — Caractères		7. Állkapocsszöglet-szélesség			
		x-101	102-105	106-x	Σ
1. Testmagasság	x-154	11	23	28	62
		-1,3	+0,1	+1,2	
	155-x	15	25	28	68
		+1,3	-0,1	-1,2	
	Σ	26	48	56	130
3. Fejhossz	x-188	22	32	39	93
		+3,5	-1,7	-1,8	
	189-x	4	16	18	38
		-3,5	+10,7	+1,8	
	Σ	26	48	56	131
4. Fejszélesség	x-152	16	28	28	72
		+2	+2	-3	
	153-x	10	20	29	59
		-2	-2	+3	
	Σ	26	48	57	131
8. Fej-fülmagasság	x-123	9	4	9	22
		+4,5	-4	-0,5	
	124-136	14	29	37	80
		-2	0	+2	
	137-x	3	15	11	29
		-2,5	+4	-1,5	
	Σ	26	48	57	131
9. Morfológiai arcmagasság	x-117	23	36	42	101
		+3	-1	-2	
	118-x	3	12	15	30
		-3	+1	+2	
	Σ	26	48	57	131
6. Járomív-(arc-)szélesség	x-135	18	28	15	61
		+6	+6	-12	
	136-x	8	20	42	70
		-6	-6	+12	
	Σ	26	48	57	131
12. Orrszélesség	x-33	15	25	19	59
		+3	+3,5	-7	
	34-x	11	23	38	72
		-3	-3,5	+7	
	Σ	26	48	57	131
13. Fejjelző	x-80,9	4	3	2	9
		+2	0	-2	
	81-85,9	11	26	34	71
		-3	0	+3	
	86-x	11	19	21	51
		+1	0	-1	
	Σ	26	48	57	131

17. táblázat folytatása
Continué du tableau 17

Dömsöd, II. ♀♀ Jellegek - Caractères		7. Állkapocsszöglet-szélesség			
		x-101	102-105	106-x	Σ
14. Magasság-hosszúság jelző	x-72,9	18	15	27	60
		+6	-7	+1	
	73-77,4	7	19	22	48
		-2,5	+1,5	+1	
	77,5-x	1	14	8	23
	-3,5	+5,5	-2		
	Σ	26	48	57	131
16. Frontoparietalis jelző	x-68,9	13	7	10	30
		+6,9	-3,8	-3,1	
	69-x	13	40	47	100
		-6,9	+3,8	+3,1	
	Σ	26	47	57	130
17. Morfológiai arcjelző	x-81,9	16	22	33	71
		+2	-4,1	+2,1	
	82-x	10	26	24	60
		-2	+4,1	-2,1	
	Σ	26	48	57	131
19. Orrjelző	x-69,9	16	28	42	86
		-1	-3	+4	
	70-x	10	19	15	44
		+1	+3	-4	
	Σ	26	47	57	130
20. Transversalis cephalo-facialis jelző	x-89,9	22	30	17	69
		+8,2	+4,5	-12,7	
	90-92,9	3	14	29	46
		-6	-3,2	+9,2	
	93-x	1	4	10	15
	-2	-1,5	+3,5		
	Σ	26	48	56	130
D) Szemszín	sötét	6	13	20	39
Couleur des yeux	foncés	-1	-1,5	+2,5	
	kevert	11	26	28	65
	mélés	-1	+1,5	-0,5	
	világos	7	9	8	24
	clairs	+2,5	0	-2,5	
	Σ	24	48	56	128
E) Hajszín	szőke	2	5	5	12
Couleur des cheveux	(A-O)	0	+0,5	0	
	barna	3	10	16	29
	(P-T)	-2,5	-1	+3,5	
	feketés	19	32	34	85
	(U-Y)	+2,5	+0,5	-3	
	Σ	24	47	55	126

típus jellegei: széles vagy középszéles-széles állkapoccsal kis fejhossz és fej-szélesség, igen magas fej; magas keskeny arc, meso-leptoprosopia; keskeny orr; mikropsidia; kevert szemszín.

Kombináció az arcjelzővel (18. táblázat). A *turanid* típus jellegkombinációi: euryprosopiával középszéles, középmagas fej, hyperbrachycephalia; hypsicephalia, eurymetopia; mesorrhinia; meso- és makropsidia; kevert iris, barnásfekete haj. Az *armenoid* típus jellemzőiből: meso-leptoprosopia igen magas fejjel, nagyfokú hypsicephaliával, metrometopiával, leptorrhiniával, mikropsidiával, barna hajjal és sötét szemmel.

Az arcjelzővel kapcsolatban a nőknél is mutatkozik egy meso-leptoprosop brachy-mesocephal csoport, de ezúttal magas termetű és széles állú is, és gyenge korrelációja van a világos szemmel. Nem valószínű, hogy ez biológiai egység lenne, inkább különféle jellegmozaiknak látszik.

Végezetül megállapíthatjuk, hogy az állkapocsszöglet szélességgel történt kombinálás férfiaknál 12, nőknél 10 esetben adott pozitív eredményt a *turanid*, ill. férfiaknál 11, nőknél 9 esetben az *armenoid* típussal azonosítható jellegekkel. Az arcjelzővel történt összevetés esetében turanid jellegösszetétel férfiaknál és nőknél 9 esetben jelentkezett. Az előázsiai típussal azonosítható összefüggések száma férfiaknál 9, nőknél 7. Bár a nők legtöbb jellegének görbéje nem mutat éles belső tagozódást, jellegkombinációs táblázataik adatai jól támogatják a férfiakét.

A 112 (56♂ + 56♀) közül az összes pozitív kombináció száma a turanid típusnál 40, a tauridénál 36. Egyéb jellegkapcsolatok nem voltak eléggé jelentősek ahhoz, hogy más típusokat statisztikailag diagnosztizálhattam volna.

Ethnikai csoportok összehasonlítása

Először csak a magam tájékoztatása szempontjából vettem figyelembe a publikált ethnikai embertani adatokat. Mivel azonban az így kialakult hiányos kép is érdekes összefüggéseket sejtet, a következőkben közlöm anyagom összehasonlítását a számomra hozzáférhetőnek és használhatónak bizonyult *magyar adatokkal*, továbbá megadok *egy-egy szomszédos nem-magyar ethnikumra vonatkozó eredményt*. Ezt annál is fontosabbnak ítélem, mivel ilyen vizsgálatra az általam ismert irodalomban nem leltem. Jelenleg csak a metrikus jellegeket vizsgáltam meg, és pedig kétféle módon.

Először az *általánosított távolság* PENROSE-féle *becslését* (45) végeztem el (külön a nagyságra és a formára vonatkozóan) a fejen felvett hét méret alapján. A termetet nem vettem figyelembe, mert a fej jellegeiből adódó eredményt torzította volna. Így a „forma” értelmét vesztené. A jellegeket a TILDESLEY-féle (52) *átlagos szórásokkal standardizáltam*.

Másodszorra *grafikus összehasonlítást* végzek a termetátlagok és a két legfontosabb fejjelző (MARTIN: 3/1 és 6/18) alapján.

1. Az általánosított távolság nagyság- és formabeli becslése

Laikusok között és szakkörökben egyaránt régi vita a magyarság embertani képének egyöntetű vagy kevert volta, és a környező népek fizikai jellegeihez való hasonlóságunk. A feltételezett rasszelőfordulásokból végzett becslések egyáltalán nem adtak meggyőző eredményt.

18. táblázat

A morfológiai arcjelző jellegkombinációi nőknél

Tableau 18. La combinaison de l'indice facial chez les femmes

Dömsöd, II. ♀♀ Jellegek — Caractères		17. Morf. arcjelző		
		x-81,9	82-x	Σ
1. Testmagasság	x-154	38	25	62
		+3,6	-3,6	
	155-x	33	35	68
	Σ	-3,6	+3,6	
		71	60	130
3. Fejhossz	x-181	58	35	93
		+7,6	-7,6	
	182-x	13	25	38
	Σ	-7,6	+7,6	
		71	60	131
4. Fejszélesség	x-152	45	27	72
		+6	-6	
	153-x	26	33	59
	Σ	-6	+6	
		71	60	131
8. Fej-fülmagasság	x-123	13	9	22
		+1	-1	
	124-136	47	33	80
		+3,5	-3,5	
	137-x	11	18	29
	Σ	-4,5	+4,5	
		71	60	131
7. Állkapocsszöglet szélesség	x-101	16	10	26
		+2	-2	
	102-105	24	24	48
		-2	+2	
	106-x	31	26	57
	Σ	0	0	
		71	60	131
12. Orrszélesség	x-33	32	27	59
		0	0	
	34-x	39	33	72
	Σ	0	0	
		71	60	131
13. Fejjelző	x-80,9	4	5	9
		-1	+1	
	81-85,9	37	34	71
		-1,5	+1,5	
	86-x	30	21	51
	Σ	+2,5	-2,5	
		71	60	131

A teljesség igényéről előre is lemondok. Inkább a megfelelő módszer keresése céljából egyelőre csak arra szűkítettem a kérdést: a fej 7 metrikus értéke (fejhossz, fejszélesség, legkisebb homlokszélesség, arcszélesség, állkapocsszöglet szélesség, morf. arcmagasság, orrszélesség) alapján mennyire tekinthető

18. táblázat folytatása
Continué du tableau 18

Dömsöd, II. ♀♀ Jellegek — Caractères		17. Morf. arjelző		
		x-81,9	82-x	Σ
14. Magasság-hosszúság jelző	x-72,9	33	27	60
		+0,5	-0,5	
	73-77,4	31	17	48
		+5	-5	
	77,5-x	7	16	23
		-5,5	+5,5	
	Σ	71	60	131
16. Frontoparietalis jelző	x-68,9	14	17	31
		-2,5	+2,5	
	69-x	56	43	99
		+2,5	-2,5	
	Σ	70	60	130
19. Orrjelző	x-69,9	41	45	86
		-5	+5	
	70-x	29	15	44
		+5	-5	
	Σ	70	60	130
20. Transversalis cephalo-facialis jelző	x-89,9	29	40	69
		-8	+8	
	90-92,9	28	18	46
		+3	-3	
	93-x	13	2	15
	+5	-5		
	Σ	70	60	130
D) Szemszín Couleur des yeux	sötét	19	20	39
	foncé	-2	+2	
	kevert	38	27	65
	mélés	+3	-3	
	világos	12	12	24
	clairs	-1	+1	
	Σ	69	59	128
E) Hajszín Couleur des cheveux	szőke	6	6	12
	(A-O)	-0,8	+0,8	
	barna	15	14	29
	(P-T)	-1	+1	
	feketés	49	36	85
	(U-Y)	+1,5	-1,5	
	Σ	70	56	126

egységesnek vagy összetettnek a magyarság? Nagyobb eltérés mutatkozik-e a magyarság adatai és a környező népek egyes reprezentáns értékei között, mint amekkora a magyar etnikum részeit különíti el egymástól? Dömsöd alkalmasnak látszott összehasonlítási alapnak, mivel centrális helyzetű, elég nagy a minta, továbbá, mert folytonos magyar lakosság és kunok leszármazottai lakják, de nincs endogámia.

Ezek alapján Dömsödtől számítva veszem sorra adataim alak- és nagyságbeli távolságát. Mivel a fejalak döntőbb a fejnagyságnál, ennek távolsági

19. táblázat

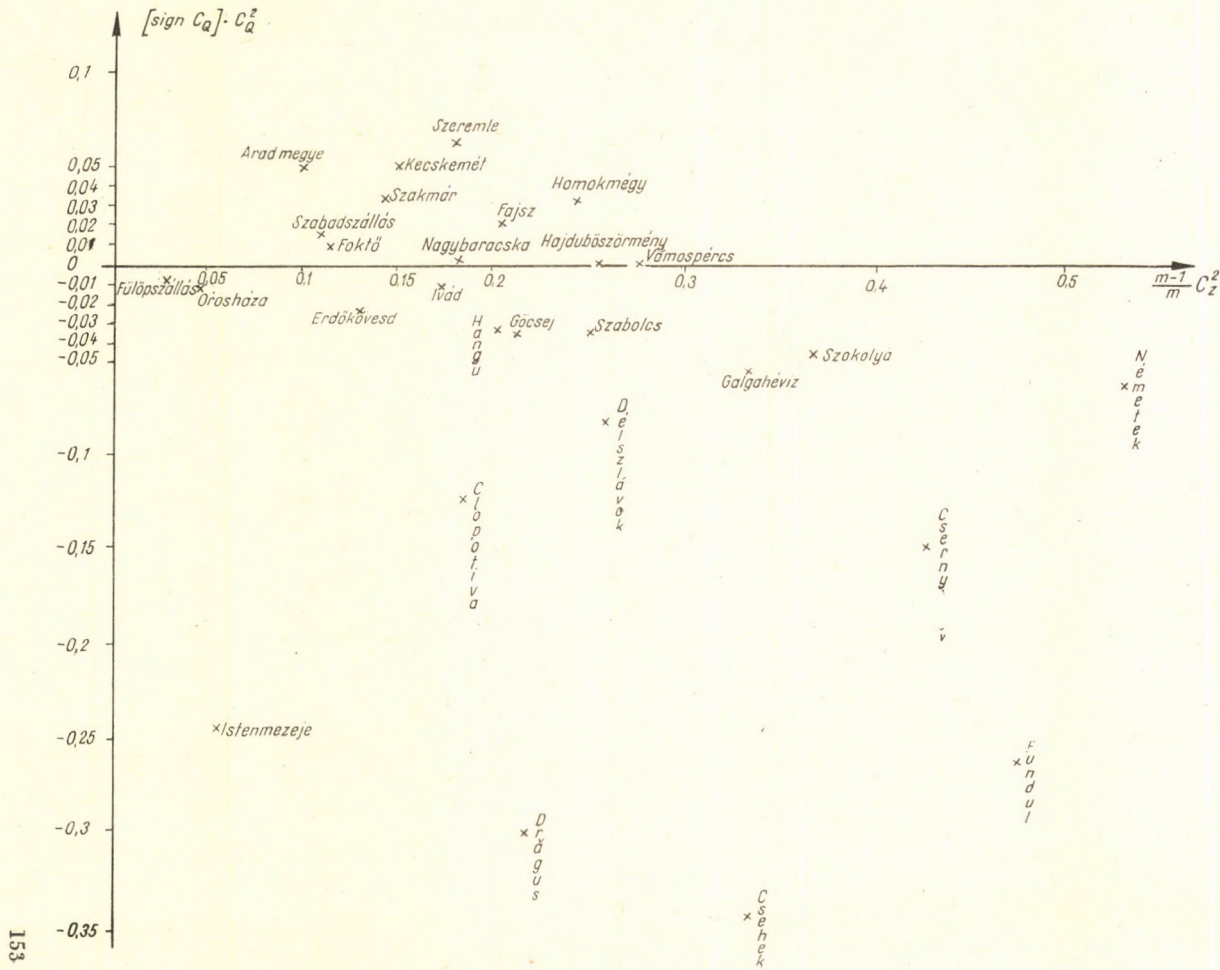
Élő populációk fejméret átlagainak 7-változós távolságai a dömsödi mintától
(növekvő sorrendben)

Tableau 19. Distances de 7 variables des moyennes céphalométriques
dans les populations vivantes se rapportant à celles de Dömsöd
(rangées selon les grandeurs croissantes)

Távolság — Distance	Irodalom Numéros de la bibliographie	Formabeli távolság Distance de forme	Nagyságbeli távolság Distances de format
Dömsöd—Fülöpszállás	15	0,0267	(-)0,0098*
Dömsöd—Orosháza	28	0,0449	(-)0,0116
Dömsöd—Istenmezeje	39	0,0562	(-)0,2431
Dömsöd—Arad megye	2	0,0973	0,0529
Dömsöd—Szabadszállás	19	0,1077	0,0176
Dömsöd—Foktő	14	0,1142	0,0110
Dömsöd—Erdőkövesd	39	0,1297	(-)0,0216
Dömsöd—Szakmár	20	0,1418	0,0370
Dömsöd—Kecskemét	17	0,1507	0,0552
Dömsöd—Ivád	39	0,1729	(-)0,1003
Dömsöd—Szeremle	21	0,1795	0,0657
Dömsöd—Nagybaracska	18	0,1817	0,0024
Dömsöd—Clopotiva	36	0,1844	(-)0,1224
Dömsöd—Hangu	36	0,2019	(-)0,0316
Dömsöd—Fajsz	13	0,2034	0,0206
Dömsöd—Göcsej	3	0,2121	(-)0,0342
Dömsöd—Dragus	36	0,2178	(-)0,2964
Dömsöd—Homokmégy	16	0,2427	0,0363
Dömsöd—Szabolcs	51	0,2496	(-)0,0330
Dömsöd—Hajdúböszörmény	37	0,2549	0,0010
Dömsöd—Délszlávok	48	0,2686	(-)0,0798
Dömsöd—Vámospécs	37	0,2755	0,0012
Dömsöd—Galgahévíz	22	0,3336	(-)0,0556
Dömsöd—Csehek	5	0,3357	(-)0,3409
Dömsöd—Szokolya	38	0,3694	(-)0,0478
Dömsöd—Nerejul Mare	36	0,3748	(-)0,7075
Dömsöd—Csernyigov	10	0,4264	(-)0,1462
Dömsöd—Fundul Moldovei	36	0,4761	(-)0,2564
Dömsöd—Halics	10	0,5287	(-)0,9882
Dömsöd—Németek	47	0,5320	(-)0,2484

* (-) = a nagyságbeli távolság négyzetgyökének előjele. — (-) = le signe de la racine carrée de la distance de grandeur.

fokozataihoz igazodom. A 19. táblázaton és a 2. ábrán látható, hogy a közölt populációk kis száma ellenére a *magyarság összefüggő tömböt alkot*, metrikus konfigurációja a környező népekétől eltér, és ethnikumába részben belesorolódva egyes erdélyi román adatok vezetnek át a szomszéd népek felé. (Klopotiva és Hangu lakossága, ahol a magyar—román együttélés több évszázados volt, beilleszkedik adatainkba, míg a fogarasi Dragus már kiemelkedik, mert bár formában közel áll, de nagyságban jelentős az eltérése Dömsödtől.)

2. ábra Populációk távolsága Dömsödtől fejleigeik alapján. (Az x-tengelyen a Dömsödtől való formabeli távolság, az y-tengelyen a nagyságbeli távolság olvasható le. Mivel a nagyság jelenthet kisebb vagy nagyobb fejet, értékéhez négyzetgyökének előjelét is figyelembe vettem, Vízszin; tesen írott nevek: magyar adatok; függőlegesen írott nevek: egyéb ethnikum adatai.)

Fig. 2. Distances de forme et format de PENROSE entre différentes populations a partir de Dömsöd, sur la base de sept mesures céphaliques. (Nomes de lieu écrits horizontalement: données des Hongrois; verticalement: données des autres populations.)

20. táblázat

Élő populációk 3-változós eltérései a dömsödi mintához viszonyítva

Tableau 20. Distances de 3 variables des populations vivantes comparées à l'échantillon de Dömsöd

A vizsgálat helye Lieux d'examen	Irodalom Numéros de la bibliographie	33						
		N	I.		13.		17.	
			M	D	M	D	M	D
Dömsöd, II.		218—221	166,51	0,00	84,58	0,00	84,16	0,00
Fülöpszállás, II.	15	161—164	168,28	4,00	84,27	—1,31	82,79	—3,82
Szabadszállás, II.	19	171	167,67	2,62	84,23	—1,48	83,13	—2,87
Foktő, II.	14	83	166,71	0,45	85,64	4,47	84,67	1,44
Kecskemét	17	257—260	168,92	2,80	85,08	2,11	83,26	—2,51
Sárköz	27	290	165,93	—1,31	84,21	—1,56	86,28	6,04
Szeremle, II.	21	87—91	168,16	3,73	86,29	7,22	83,22	—2,62
Nagybaracska, II.	18	113—121	167,93	3,21	86,58	8,44	83,77	—1,11
Szalmár, II.	20	225—231	168,87	5,33	86,76	9,20	84,46	0,84
Homokmégy, II.	16	171	167,79	2,89	87,21	11,10	83,32	—2,34
Cősej	3	104—120	165,89	—1,40	84,89	1,31	87,08	8,13
Kulesöd (20—x)	6	107	165,39	—2,53	82,80	—7,51	86,20	5,71
Kocs	40	318	165,78	—1,65	83,85	—3,08	?	?
Szokolya (16—x)	38	80	166,92	0,93	85,47	3,76	83,30	—2,40
Galgahévíz (25—55)	22	299	164,47	—4,61	84,73	0,63	86,82	7,41
Ivád	39	86—137	167,15	1,45	85,96	5,82	87,63	9,89
Erdőkövesd	39	57	169,14	5,94	85,14	2,36	84,93	2,15
Pétervására	39	65	169,60	6,98	87,02	10,30	85,10	2,62
Kisfüzes	39	54	170,88	9,87	84,85	1,14	84,40	0,67
Istenmezeje	39	47	165,79	—1,63	85,65	4,52	83,96	0,56
Barkók (18—64)	33	1589	166,99	1,08	85,23	2,74	85,28	3,12
Borsodiak (18—64)	33	525	166,87	0,81	85,28	2,95	85,15	2,76
Szabolcs, II.	51	57—59	165,86	—1,47	83,71	—3,67	86,14	5,52
Nagyhalász	41	103	164,11	—5,42	85,66	4,56	79,80	—12,15
Kék	41	74	164,27	—5,08	87,10	10,63	80,27	—10,84
Beszterec	41	62	164,97	—3,48	85,72	4,81	77,96	—17,27
Hajdúböszörmény	37	182—185	164,05	—5,55	87,00	10,21	81,76	—6,84
Vámospércs	37	65	162,52	—9,01	88,64	17,13	82,90	—3,59

Orosháza, II.	28	262—264	167,48	2,19	83,98	—2,53	85,32	3,23
Arad megyei magyarok ...	2	84	166,07	—0,36	86,88	9,71	82,09	—6,07
Alsó-Fehér megye	26	44	168,60	4,72	84,30	—1,18	87,50	9,30
Panit és Szabéd	32	178—281	165,80	—1,60	85,40	3,46	91,20	19,83
Szentegyházás	32	577	164,10	—5,44	80,80	—15,95	86,89	7,60
Szárhegy	32	113—206	165,60	—2,05	81,20	—14,26	91,30	19,89
Hadikújfalu	32	278	165,90	—1,38	83,25	—5,61	86,30	5,96
Hadikkisfalva	32	126—127	165,80	—1,60	84,52	—0,25	87,40	9,03
Hadikfalva	32	168	165,30	—2,73	83,94	—2,70	86,59	6,77
Hadikörs	32	67	162,90	—8,15	83,64	—3,97	85,98	5,07
Délszlávok	48	60	174,10	17,13	84,60	0,08	84,00	—0,46
Vajdasági szlovákok	11	609	168,15	3,70	87,80	13,59	85,16	2,79
Vajdasági ruszinok	11	618	167,85	3,03	88,19	15,23	85,29	3,15
Klopotiva	36	125—138	168,47	4,42	84,40	—0,76	87,30	8,95
Hangu	36	?	168,69	4,92	84,90	—1,35	88,10	11,23
Dragus	36	?	168,10	3,59	86,60	8,52	85,80	4,67
Szamosfő	32	355	166,50	—0,02	86,60	8,52	88,80	12,93
Nerejul Mare	36	?	166,80	0,66	81,50	—13,00	86,90	7,81
Fundul Moldovei	36	?	169,52	6,80	85,40	3,46	87,40	9,23
Északi ruszinok	10	276	165,26	—2,82	84,89	1,31	81,42	—7,63
Síksági ruszinok	10	137	167,03	1,17	84,22	—1,52	81,18	—8,30
Kárpátalji huculok	10	152	168,57	4,65	84,88	1,27	84,40	0,67
Dél-Halics, huculok	4	50	170,40	8,78	84,40	—0,76	87,50	8,75
Dél-Halics (Suk)	10	?	167,20	1,56	85,00	1,77	87,00	7,91
Észak-Halics	10	415	165,23	—2,89	84,23	—1,48	83,16	—2,79
Volhíniai ukránok	10	145—248	164,60	—4,31	82,20	—10,04	86,60	6,80
Fehéroroszok	10	124	164,00	—5,67	82,10	—10,46	86,1	5,40
Csernyigov	10	205	170,99	10,11	83,09	—6,29	84,35	0,53
Csehek	5	147	167,41	2,03	85,50	3,88	83,82	—0,97
Németek	47	1096—1106	165,28	—2,78	84,03	—2,32	90,36	17,67

(II. = 24—60 évesek; M = az átlagok; D = az eltérések; I = termet, 13 = fejjelző, 17 = arcjelző.)

(II. = groupe de 24 à 60 ans; M = moyennes; D = différences; I = stature, 13 = indice céphalique, 17 = indice facial.)

2. *Grafikus összehasonlítás* alapjául a népességek termetének, fej- és arcjelzőjének átlagát vettem. Mivel itt átlagokat hasonlítottam össze, ezért egy-együl az átlag szórását választom:

$$\frac{M_i - M_D}{s_M}$$

Dömsödöt grafikusán mint körbeszerkesztett egyenlő oldalú háromszöget vettem fel, hogy e szabályos idomtól való eltérés ábrázolhassa az egyes népességek adatainak különbözőségét. E háromváltozós módszernek csak kiegészítő szerepe lehet a PENROSE-féle becslés mellett, mert kevesebb adatra épül. Ha a háromból egy bélyeg átlaga eltér, ez nagy különbségnek látszik; míg hét jelleg esetén egy adatnak kisebb a szerepe. Másik hátránya, hogy a fejre vonatkozólag csak jelzőkkel dolgozik, így nem mutatja a *nagyságbeli* eltérést (pl. a csehknél). Még egy hiányosság vehető fel: ennél az eljárásnál az eltérés igazolhatóságát csak a számok nagysága jelzi. Viszont sok mintáról a szerzők csak kevés adatot közöltek, így a disztancia-becslés nem volt elvégezhető.

Módszerem legfontosabb új információja, hogy jelzi a termet eltérését a dömsödítől. Ennek alapján például fejjellegekben a magyarság differenciájához közel járó délszláv anyag jól elkülöníthető. Mindkét módszer (1., 2.) közös hátránya: a) csak nem túlságosan heterogén népességekre jellemző, mivel az átlagokon alapul; b) kis és nagy minták egyenrangúnak tűnnek.

E megfontolásokat is figyelembe véve föltűnik pl. (20. táblázat, 3. ábra) hogy a Duna—Tisza közén kb. Foktő-Szakmár területétől délre haladva rövidül a fej (13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21). Ebben két tényezőnek lehet szerepe: részben Magyarországon a kun telepek fogyásával a mediterránok (orientaloidok) megritkulása; részben az erősödő dinári hatás. A fejrövidülés fokozottabb a határon túl, a Vajdaságban (11). — Más irányba indulva: Galgahévízen (22), majd Ivádon (39) magasabb az arc. A borsodi adatok is azt mutatják, hogy nincs lényeges eltérés e területen a közép Duna—Tisza közti adatoktól. Szokolya (38) kevert eredetű. A Rétközben (41) alacsonyabb az arc, és a ruszinoknál is, a kárpátalji huculok viszont nem térnek el jelentősen az alaptól, míg ugyanők Dél-Halicban magasabb termetűek és arcúak. A fehér-oroszoknak és a volhiniai ukránoknak főleg a fejük hosszabb, míg Csernyigov vidékén ezen kívül lényegesen magasabb termetűek is az oroszok (10). — A Hajdúságban a termet alacsonyabb és a fej rövidebb, mint az ország közepén (37). Ez utóbbi Bánffyhunyon is megmutatkozik (44). Erdélyben gyakran látszik a hosszabb arc és a székelyeknél a hosszabb fej. A bukovinai magyarság egészében nem tér el lényegesen a dömsödi anyagtól.

Persze mindez inkább csak sejtés, mintsem bizonyítás. Ha legalább előzetes közleményekkel rendelkezni minden vizsgált embersoporról, sokkal teljesebb képet lehetett volna adni. Legjobban BALOGH Béla (I) nagykunági anyaga hiányzott. (1622 embert vizsgált meg!). A morfológiai jellegek összehasonlítása a szerzőnként eltérő technika miatt pontatlan lett volna. Mégis úgy vélem, érdemes volt közölnöm összehasonlító számításaimat. Ezek megerősítik, hogy Dömsöd jól beleilleszkedik a magyarság tömbjébe, ezen belül a Duna—Tisza tájának embertani képébe. Alkalmas volt tehát kiinduló pontnak is. Értéke lehet még a forma- és nagyságbeli távolságok becslésekor kapott eredményeknek, vagyis, hogy a magyarságra vonatkozó értékek nem szóródnak nagy mértékben.

21. táblázat

A fényképtáblákon szereplő személyek adatai

Tableau 21. Les données des personnes représentées sur les photographies

Sorszám - Numéro	A vizsgálati lap száma Numéro de la feuille d'examen	1. Testmagasság Stature	3. Fejhossz Longueur de la tête	4. Fejszélesség Largeur de la tête	5. Homlokszélesség Largeur frontale minimum	6. Járomívszélesség Largeur bizygomaticque	7. Állkapocszöglet szélesség Largeur bigoniaque	8. Fej-fülmagasság Hauteur de la tête (de trignon)	9. Morfológiai arcmagasság Hauteur morphologique de la face	11. Orrmagasság Hauteur du nez	12. Orrszélesség Largeur du nez	D) Szemszín* Couleur des yeux*	E) Hajszín** Couleur des cheveux**	Taxon
1.	288.	173	193	165	114	163	133	138	128	60	37	2	3	turanoid
2.	645.	156	173	147	107	143	109	124	101	49	36	3	3	turanoid
3.	55.	153	174	143	109	136	106	125	106	48	37	2	2	turanoid + x
4.	214.	149	176	155	109	139	106	131	101	45	32	2	2	turanoid (+ x)
5.	600.	167	180	161	120	149	116	132	122	54	36	3	3	pamiro-turanoid
6.	2.	154	187	157	116	142	102	129	114	54	34	2	3	pamiro-turanoid
7.	51.	162	178	151	115	138	103	139	116	53	35	3	4	pamiro-turan. (+ orient.)
8.	709.	175	191	166	120	156	125	134	119	51	37	3	3	turanoid (+ alpi)
9.	791.	152	183	160	114	151	125	138	104	51	33	1	1	turanoid + x
10.	48.	167	193	149	110	146	122	134	119	56	40	3	2	turano-armen. + orient.
11.	632.	160	168	154	110	139	106	128	109	48	30	3	3	turano-armenoid
12.	545.	165	185	157	107	142	113	147	115	58	42	3	3	armenoid + x
13.	297.	154	179	148	103	134	110	122	103	52	34	2	3	armenoid + x
14.	45.	171	192	154	117	152	124	146	129	54	43	1	2	szibiro-turanoid
15.	177.	173	180	156	110	140	115	133	110	49	37	1	3	pamiro-keletbalti
16.	815.	162	194	155	110	146	108	138	114	54	38	1	3	keletbalti + armenoid

* 1 = világos — clair; 2 = kevert — mêlé; 3 = sötét — foncé.

** 1 = sötétszőke — blond foncé; 2 = barna — bruns; 3 = feketésbarna — brun foncé; 4 = fekete — noirs.

*** Megkísérletem az egyénekenkénti rasszdiagnózist. A következő rasszok jelleggyüttesei fordulnak elő: a turanoidok (touraniens) mint turanoidok és pamiro-turanoidok jelentkeznek a képeken; armenoidok vagy tauridok (anatoliens); orientáloid (indo-afghans) elemek; keletbalti vagy keleteurpid (est-européens); szibirid vagy urali (sibiriens) és alpi (alpins) elemek.

Összefoglalás

A szerző 891 embert vizsgált meg Dömsöd nagyközségben. Ebből jelenleg 533 dömsödi származású egyénre vonatkozó adatait közli. A szomatológiai vizsgálatok alapján megállapítható, hogy a népességben a nemi dimorfizmus harmónikus és nem nagy; az egyes korcsoportok összehasonlításakor mutatkozik a termet szekuláris növekedése. A szemszín nemi dimorfizmusa kifejezett. A szem- és a hajszín között erős összefüggés van. Taxonómiailag a nagy fokban átkevert turano-armenoid jellegegyüttes a döntő. Ezt igazolják a korreláció-metszetek. Az általánosított távolság PENROSE-féle becslésével és a termettel, a fej- és arcjelzővel végzett interethnikus vizsgálatok eredményeként metrikus jellegek szempontjából a magyar populációk metrikus konfigurációja a környező népekétől eltér (kivéve azokat a szomszédos populációkat, amelyek huzamosabb ideig érintkeztek a magyarsággal). Dömsöd pedig jól beleilleszkedik a Duna—Tisza közti adatokba.

*

E helyen is köszönetet mondok DR. THOMA ANDORNak értékes segítségéért, és a lektoroknak, DR. NEMESKÉRI JÁNOSnak és DR. FEHÉR MIKLÓSNak hasznos tanácsaikért.

*

(Előadva a Magyar Biológiai Társaság Embertani Szakosztályának 1967. december 11-i szakülésén, közlésre beérkezett 1968. február 13-án.)

IRODALOM

1. BALOCH B.: Embertani vizsgálatok a Nagykunságban. Az Alföldi Tud. Int. Évkönyve, Szeged. (1944—1945) 201—210. — 2. BARTUCZ L.: Aradmegye népességének anthropologiai vázlata. Arad vármegye és Arad város monographiaja. Arad. (1912) 4. 104—254. — 3. BARTUCZ L.: Göcsej és Hetés népének anthropológiájáról. Ethnographia 24. (1913) 9—19. — 4. CIPRIANI, L.: Eine Rassenuntersuchung bei d. Butzulen (Nordkarpaten). Zeitschr. f. Rassenkunde u. ihre Nachbargebiete. 4. (1936) 124—145. — 5. DOKLÁDAL, M.: Anthropometrie Hlučínánú Publications de la Faculté des Sciences de l'Université Masaryk. No. 343. Brno, 1953. 40 o. — 6. DOROS G.: Csallóközi magyarok. Kulcsod község lakosságának vizsgálata. Budapest, é. n. 1—46. — 7. FÉNYES E.: Magyarország geographiai szótára. Pest, 1851. 1—3. — 8. FISCHER P.—BÖDŐ G.: Dömsöd község helynevei. Kézirat. (1965) 48. — 9. FÖLDVÁRY L.: Adalékok a dunamelléki ev. ref. egyházkerület történetéhez. Budapest, 1898. 1—2. — 10. GÁSPÁR J.: A keleti szlávok antropológiája. Budapest, 1944. 168 o. — 11. GAVRILOVIĆ, Ž.—STAJIĆ, L.—RUMENIĆ, L.: Quelques propriétés morphologiques des Slovaques et des Ruthènes en province de Voïvodina. Glasnik-Revue de la Soc. Anthr. Youg. 2—3. (1965—66) 27—40. — 12. GAVRILOVIĆ, Ž.—STAJIĆ, L.—RUMENIĆ, L.: Contribution à l'étude du corps et de l'état de nutrition des Slovaques et Ruthènes en Voïvodina. Glasnik — Revue de la Soc. Anthr. Youg. 2—3. (1965—66) 41—54. — 13. HENKEY GY.: Fajsz felnőtt lakosságának embertani vizsgálata. Fajsz Honism. Ért. Kecskemét, 1967. 31—51. — 14. HENKEY GY.: Foktő felnőtt lakosságának embertani vizsgálata. Szakmári Honism. Ért. Kecskemét, 1966. 33—55. — 15. HENKEY GY.: Fülöpszállási kunok embertani vizsgálata. Népkutató Füzetek. Kecskemét, 1961. 4—5. 1—27. — 16. HENKEY GY.: Homokmégyi felnőtt lakosságának embertani vizsgálata. Művelődésügyünk, Kecskemét. 1. (é. n.) 71—85. — 17. HENKEY GY.: Jellegzetes embertípusok Kecskeméten és környékén. Kecskemét, 1961. 1—28. — 18. HENKEY GY.: Nagybaracska felnőtt lakosságának embertani vizsgálata. Népkutató füzetek, 2. (1962) 24—53. — 19. HENKEY GY.: Szabadszállási kunok embertani vizsgálata. Népkutató Kör Évkönyve. Kecskemét, 1962—63. 13—28. — 20. HENKEY GY.: Szakmári felnőtt lakosságának embertani vizsgálata. Szakmári Honism. Ért. Kecskemét, 1966. 33—55. — 21. HENKEY GY.: Szeremlei magyarok embertani vizsgálata. Népkutató Füzetek, Kecskemét, 1961. 10—11. 1—28. — 22. HOLLÓNÉ TORONYI E.: Gelgahévíz község lakosságának antropologiai ismertetése. (Diss. Kézirat.) Kolozsvár, 1941. — 23. HOOTON, E. A.—DUPERTUIS, C. W.: The physical anthropology of Ireland . . . Papers of the Peabody Museum of Archaeol. and Ethnol.

Cambridge. 30. (1955) Nos. 1—2. — 24. HOWELLS, W. W.: Some Uses of the Standard Deviation in Anthropometry. *Human Biol.* 8. (1935) 592—600. — 25. JANKÓ J.: Torda, Aranyos-zsék, Torockó magyar (székely) népe. Budapest, 1892. 310 o. — 26. LÁZÁR I.: Alsófehér vármegye magyar népe. Alsófehér vármegye monográfiája, 4. Arad, 1912. 104—254. — 27. LIPP I.: A sárréti magyarság anthropológiája. (Diss.) Székesfehérvár, 1938. 1—45. — 28. LIPTÁK P.—FARKAS Gy.: A lakosság embertani képe. In NAGY Gy. (szerk.): Orosháza története és néprajza. Szeged, 1965. 344—399. — 29. MALÁN M.: A hadikfalvi székelyek szem- és hajszíne. A kolozsvári Egyetem Embertani Intézetének közleménye. Budapest, 1942. 1—12. — 30. MALÁN M.: Az irispigmentáció különböző foka egyes falvakban. *Ann. Biol. Univ. Hung.* 1. (1951) 261—275. — 31. MALÁN M.—KACSUR I.: Egy bihari falu néhány embertani jelleeg korcsoportonként. *Anthrop. Közl.* 4. (1960) 85—93. — 32. MALÁN M.: Erdélyi magyarok és románok az embertan tükrében. In DEÉR J. és GÁLDI L.: Magyarok és románok. Budapest, 1943. 599—667. — 33. MALÁN M. feldolgozása alatt álló Borsod megyei anyaga. — 34. MÁLYUSZ E.: Zsigmond kori oklevéltár, 1—2. Budapest, 1951—56. — 35. MARQUER, P.: Contribution à l'étude anthropologique de peuple basque et au problème de ses origines raciales. *Bull. Soc. Anthrop. de Paris.* 4. XI. série (1963) 1—240. — 35/a MARTIN, R.—SALLER, K.: *Lehrbuch des Anthropologie I—IV.* Stuttgart, 1957—1966. 2999 o. — 36. MILCU, St. M.—DUMITRESCU, H.: Cercetări antropologice in Tara Hațegului Clopotiva. Edit. Acad. R. P. R. București, 1958. 217 o. — 37. NEMESKÉRI J.: Adatok a hajdúk anthropológiájához. (Diss.) Budapest, 1938. 45 o. — 38. NEMESKÉRI J.: Adatok Szokolya anthropológiájához. *Népr. Ért.* 30. (1938) 310—314. — 39. NEMESKÉRI J.: Ivád község népének embertani vizsgálata. MTA Biol. Oszt. Közl. 2. (1953) 200—238. — 40. NEMESKÉRI J.: Kocs község népének anthropológiai vizsgálata. In FÉL E.: Kocs 1936-ban. Budapest, 1941. 8—30. — 41. NEMESKÉRI J.: Rétközi magyarság fajisága I., *Népr. Múz. Ért.* 33. (1941) 319—331. — 42. NÉMETH Gy.: A honfoglaló magyarság kialakulása. Budapest, 1930. MTA kiadása. 350 o. (Vö.: 169—170, 193 és 283—285.) — 43. OLIVIER, G.: Pratique anthropologique. Paris, 1960. 299 o. — 44. SEMAYER V.: Bánffy-Hunyad magyar lakosságának somatologiai vázlata. *Népr. Ért.* 2. (1901) 1—114. — 45. PENROSE, L. S.: Distance, Size and Shape. *Ann. Eug.* 18. (1954) 337—343. — 45/a PENROSE, L. S.: A humángenetika alapjai. Budapest, 1967. 201 o. — 46. KSH: 1960. évi Népszámlálás. 3. c. Pest megye személyi és családi adatai. Budapest, 1961. 323 o. — 47. SITENBERGER, A.—WASTL, J.: Rassenkundliche Untersuchungen an Deutschen u. Tschechen im südlichsten Böhmerwald (Quellgebiet der Moldau). *Annalen d. Naturhistor. Uns.* Wien. 52. (1941) 397—455. — 48. ŠKERLJ, B.: Contribution à l'anthropologie des Yougoslaves. *Anthropologie*, (Praha) 5. (1927) 55—91. — 49. STOJYHWO, E.: La méthode des coupes de corrélation et son rôle dans l'analyse des populations. S. A. S. (Bologna) 4. (1937) 1—22. — 50. THOMA A.: Folytonos eloszlású jellegek variációjának mérése. *Anthrop. Közl.* 4. (1957) 67—79. — 51. THOMA A.: Szabolcs község embertani vizsgálata. *Ann. Hist. Nat. Mus. Nat. Hung.* 8. (1957) 469—484. — 52. TILDESLEY, M. L.: The relative Usefulness of Various Characters on the Living for Racial Comparison. *Man*, 50. (1950) 2. 14—17. — 53. VELICS A.—KAMMERER E.: Magyarországi török kincstári defterek (1543—1639) 1—2. Budapest, 1886—1890. — 54. YULE, G. U.—KENDALL, M. G.: Bevezetés a statisztika elméletébe. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1964. 700 o.

DÖMSÖD, POSITION ANTHROPOLOGIQUE D'UNE POPULATION CENTRALE DE LA HONGRIE

par

A. Kelemen

(Résumé)

La commune de Dömsöd est située au sud de Budapest, sur la rive gauche du Danube. Elle a une population de 6500 habitants. L'auteur y a effectué l'examen anthropométrique et anthroposcopique de 891 sujets adultes (soit 14% de la population). Sur cet ensemble, 533 peuvent être considérés comme autochtones; c'est sur eux que portaient exclusivement nos examens.

Dans le classement selon l'âge, nous avons distingué trois groupes: I. de 18 à 23 ans; II. de 24 à 60 ans; III. au-dessus de 60 ans. Les paramètres statistiques ont été désignés comme suit: N = nombre de cas, M = moyenne arithmétique, V = intervalle de variation, s^2 = variance, s = écart type, s_M = écart type de la moyenne. Enfin voici le numérotage

des caractères anthropométriques figurant dans nos tableaux: 1. Stature. 2. Taille-assis. 3. Longueur de la tête. 4. Largeur de la tête. 5. Largeur frontale minimum. 6. Largeur bizygomatique. 7. Largeur bigoniaque. 8. Hauteur de la tête. 9. Hauteur morphologique de la face. 10. Périmètre de la tête. 11. Hauteur du nez. 12. Largeur du nez. 13. Indice céphalique. 14. Indice de hauteur-longueur. 15. Indice de hauteur-largeur. 16. Indice fronto-pariétal transversal. 17. Indice facial. 18. Indice zygo-mandibulaire. 19. Indice nasal. 20. Indice céphalo-facial transversal. 21. Indice fronto-zygomatique. 22. Indice cormique.

Le 11e groupe d'âge a servi de base à l'examen des caractères de la population. La majorité des hommes y sont de taille surmoyenne à haute ($M = 166,51$), les femmes sont mésosomes ($M = 154,3$). La tête est longue, large et très haute chez les deux sexes, le front est large; une brachycéphalie marquée s'observe chez les hommes ($M = 84,58$) aussi bien que chez les femmes ($M = 85,18$); l'hypsicéphalie est dominante. Les dimensions absolues de la face se rangent en général dans la catégorie moyenne; quant à l'indice facial morphologique, l'eury- et la mésoprosopie se présentent comme les deux groupes les plus fréquents (la moyenne étant de 84,16 chez les hommes et de 81,89 chez les femmes). Les différences métriques sexuelles sont relativement peu importantes et harmonieuses. Sur les graphiques de répartition, la bimodalité s'observe chez huit caractères. La population montre du point de vue métrique une variabilité un peu au-dessus de la moyenne. Selon le procédé de HOWELLS, la „sigma ratio” moyenne des dimensions absolues est de 109,98, et celle des indices: 103,92.

Pour l'examen de la couleur des cheveux, nous avons utilisé l'échelle de FISCHER—SALLER, qui a montré une prédominance des nuances brun foncé (de P à Y). La couleur des yeux a été fixée par l'observation (en tenant compte aussi du dessin de l'iris) et par l'échelle de MARTIN—SCHULTZ. La moitié environ des sujets examinés se caractérise par une couleur mixte. L'influence du sexe (des gènes liés au sexe) se manifeste très nettement. Chez les femmes ce sont les nuances franchement foncées qui dominent, à l'opposé des hommes qui ont, pour la plupart, des yeux franchement clairs. Entre la couleur des cheveux et celle des yeux existe une corrélation significative. Il est intéressant de voir que les couleurs homologues ne sont pas seules à s'associer d'une façon positive et qu'on rencontre également des combinaisons de cheveux bruns et de yeux clairs. Par contre la combinaison de yeux foncés et de cheveux clairs est plus rare qu'on ne pouvait s'y attendre (en réalité: 0), phénomène qui a été déjà observé dans plusieurs populations européennes.

Parmi les caractères descriptifs les cheveux lisses, le nez à dos rectiligne, à pointe horizontale et aux ailes haut placées, le profil mentonnier droit ou fuyant prédominent.

D'après nos observations, la population se caractérise taxinomiquement par un complexe de caractères turano-arménoïde. Cette constatation se trouve confirmée par les coupes de corrélation de STOLYHWO, pour lesquelles les caractères les plus variables, resp. les plus importantes du point de vue taxinomique (largeur bigoniaque, hauteur morphologique de la face, indice facial) ont été utilisés comme base du diagnostic différentiel.

Sur la base de sept dimensions absolues de la tête nous avons calculé, selon PENROSE, les distances de forme et de format que la population de Dömsöd présente avec les autres populations hongroises anthropométriquement étudiées et avec les échantillons correspondants des peuples voisins. Les populations hongroises apparaissant comme relativement homogènes, se différenciaient nettement des peuples voisins. Des résultats analogues ont été obtenus à l'issue d'une série de comparaisons graphiques de la stature, de l'indice céphalique et de l'indice facial.

A szerző címe: DR. KELEMEN ANDRÁS
Budapest, II. Kandó Kálmán u. 5.

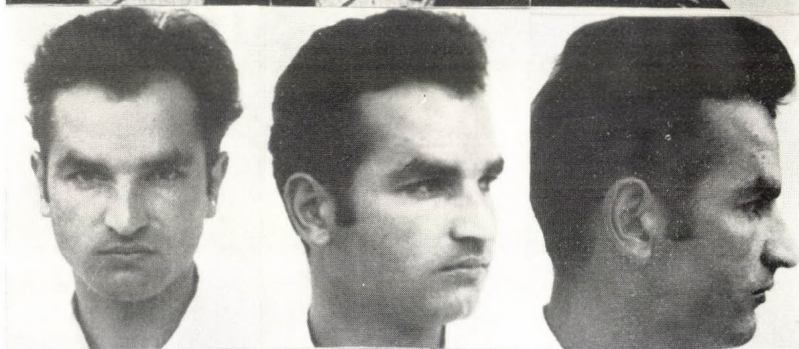
I. tábla — Tableau 1.

5.

6.

7.

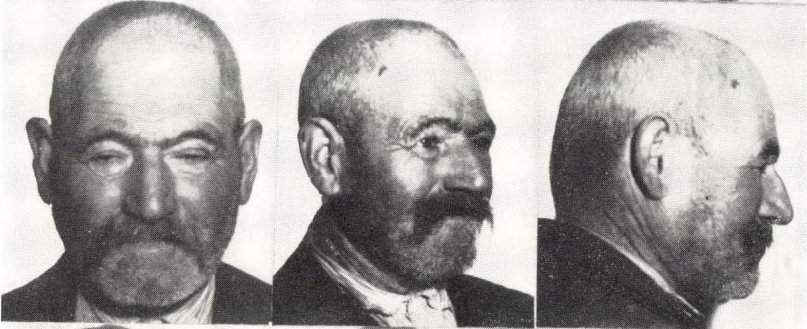

8.

2. tábla — Tableau 2.

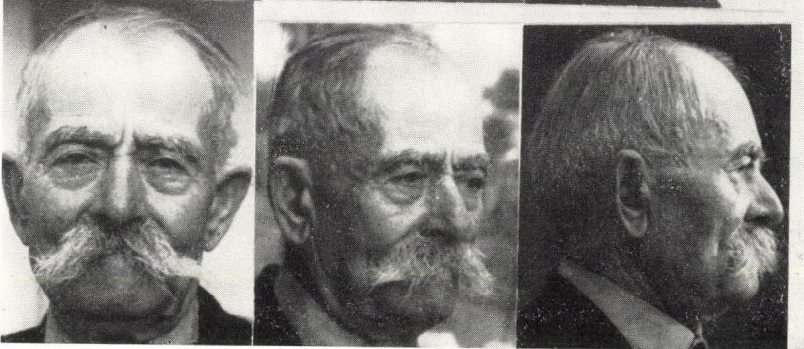
9.

10.

11.

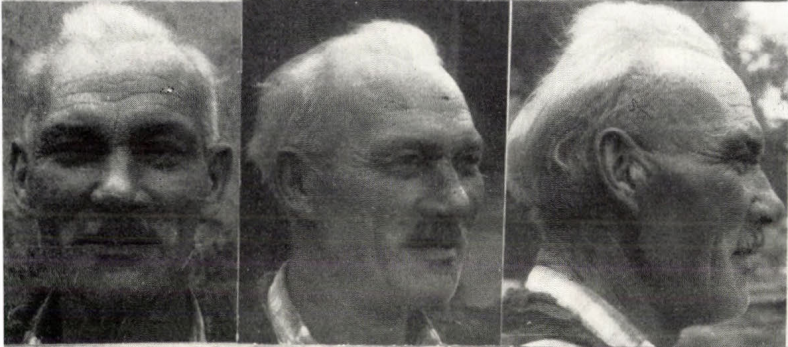

12.

3. tábla — Tableau 3.

13.

14.

15.

16.

4. tábla — Tableau 4.